

Språkvård

TIDSKRIFT UTGIVEN AV SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

- 
- 3 Olle Josephson:
Uppskjuten språkpolitik
 - 4 Anders Björkwall:
Bilden, skriften och modelläsaren
 - 9 Patric Hadenius:
Jag blev dummare på engelska
 - 13 Frågor och svar
 - 19 Martin Ransgart:
Texten kräver helhetsgrepp
 - 27 Agnes Edling:
Abstraktion kan spränga gränser
 - 34 Staffan Nyström:
Kosta, Ombenning, Själevad
 - 40 Nyutkommet
 - 46 Noterat



Uppskjuten språkpolitik

DET DRÖJER MED svensk språkpolitik. Riksdagen får inte heller i år något förslag från regeringen.

Redan våren 2002 lade den parlamentariska kommittén för svenska språket fram sitt betänkande *Mål i mun* (SOU 2002:27). I det föreslogs en samlad svensk språkpolitik med tre övergripande mål:

- alla skall ha rätt till språk: svenska, modersmål och främmande språk
- svenskan skall vara ett komplett och samhällsbärande språk
- den offentliga svenskan skall vara korrekt och välfungerande

Remissvaren hösten 2002 var överlag positiva. Också internationellt, i Norden och Europa, uppmärksammades *Mål i mun* som språkpolitiskt föredöme. Under 2003 tillsatte regeringen en arbetsgrupp för att arbeta fram en språkpolitisk proposition till riksdagen. Den skulle ha ingått budgeten i september 2004. Men i budgetpropositionen står nu bara: "Beredning av förslagen i betänkandet pågår och regeringen avser att återkomma till riksdagen i frågan under 2005."

Möjligen beror dröjsmålet på att regeringen förbereder en ordentlig satsning, men väntar något halvår därför att pengar saknas just nu.

Men senfärdigheten ger ändå intryck av en viss språkpolitisk beröringskräck.

En orsak kan vara att *Mål i mun*s formuleringar inte är okontroversiella. Målet att svenskan ska vara komplett och samhällsbärande språk ses inte alltid med blida ögon av dem som främst av allt vill att Sverige ska hävda sig internationellt. De gör ofta misstaget att tro att konkurrenskraften stärks ju mer vi använder engelska och ju mindre vi använder svenska. På andra håll misstänker man att varje försök att hävda svenskan innebär ett ökat förtryck mot invandrar- och minoritetspråk.

I båda fallen är det grundläggande felet ett enspråkstänkande. Man är fast i en språksyn som var djupt rotad i 1900-talets Sverige och begriper inte att språk kan samexistera, både hos individer och i samhället. Det begrep utredarna i *Mål i mun*; det första av betänkandets språkpolitiska mål pekar mycket tydligt mot ett flerspråkigt samhälle.

Enspråkstänkandet är utbrett. Just därför brådskar det med en långsiktig och genomtänkt språkpolitik. Annars förblir talet om det mångspråkiga Sverige tomta ord.

Olle Josephson

Bilden, skriften och modelläsaren

ANDERS BJÖRKWALL

I tidningarnas och tidskrifternas annonser erbjuds inte bara varor och tjänster. Vi erbjuds också identiteter. Skrift och bild samverkar för att påverka oss – det är inte oviktigt om bilden finns till vänster eller höger eller om skriftblocket står högt upp eller långt ned i annonsen. Anders Björkwall lade 2003 fram en avhandling om reklam. Här visar han hur man kan analysera skriftspråk och bilder i moderna annonser.

Varje dag möter vi ett stort antal reklamtexter: tidnings- eller tidskriftsreklam, tv- eller radioreklam, reklamskyltar på stan eller reklam på Internet. Kort sagt, där människor befinner sig finns reklam. Men den svenska språkvetenskapen har ägnat förvånansvärt lite

intresse åt dessa framskjutna vardagstexter. Den enda större studien är Gertrud Petterssons avhandling *Reklamsvenska* från 1974. Möjligen har reklamtexter haft låg status och därför inte undersökts lika mycket som t.ex. dagstidnings- eller lagtexter.

I ett galopperande massmediesamhälle är det emellertid i allra högsta grad motiverat att studera reklamtexter. Den reklam vi möter säger en hel del om hur vi förväntas vara. Reklamen erbjuder oss olika typer av identiteter. Dessa identiteter är kommersiellt betingade och ser olika ut beroende på reklamens målgrupp.

Min avhandling, *Svensk reklam och dess modelläsare*, handlar om de identiteter som erbjuds i svensk tidskriftsreklam med pojkar, flickor, män och kvinnor i olika åldrar som målgrupp. Undersökningen utgick från de fem mest lästa tidskrifterna

bland personer av båda könen i åldern 7–12 år, t.ex. *Kalle Anka & C:o* och *Min Häst*, 13–19 år, t.ex. *Vecko-Revyn*, *PC Gamer* och *Illustrerad Vetenskap*, samt 20–29 år, t.ex. *Vi i Villa*, *Slitz* och *Amelia*. Bland tidskrifternas sammanlagt 1 170 annonser valde jag 14 från den vanligaste, och ofta näst vanligaste, produkt- eller tjänstekategorin i varje målgrupp.

I den här artikeln ska jag i första hand demonstrera en av de fjorton närläsningar som min avhandling bygger på. Syftet är att ge en enkel modell för hur man kan analysera moderna annonser där skrift och bild samspelar så starkt, men också att säga något om den samtida svenska reklamen. Det handlar om en annons för hudkräm, publicerad i *Amelia* nr 23 från år 2000; tidningen har kvinnor från de sena tonåren och uppåt som målgrupp.

En utgångspunkt är begreppet *modelläsare*. Det har lanserats av den italienske kulturforskaren Umberto Eco (1984) och syftar på den läsare som konstrueras och förutsätts i en text.

Reklamtexternas modelläsare är alltså en möjlig identitet som erbjuds de verkliga läsarna när de möter reklamtexten. De behöver inte nödvändigtvis utnyttja den modelläsaridentitet som texten erbjuder, men de måste på ett eller annat sätt förhålla sig till den.

Skrift- och bildelement

Avgörande för analysen är att reklamtexter inte bara består av skrift. Bilder, layout

och färger är minst lika viktiga. De måste analyseras som text och relateras till skriften. Med textforskarna Kress & van Leeuwen (1996, 2001) kan man säga att



The advertisement features a black and white close-up of a woman's face wearing a patterned hat. Below the image, the text reads: 'Kvinnlig list', 'Med lite vård och omsorg varje dag, håller du ansiktet smidigt och mjukt genom livets alla skiften.', 'I ACOs Ansiktsserie finns sköna och milda produkter som rengör, friskar upp och vårdar. För alla kvinnor, oavsett hudtyp och ålder. Och så en Bronzekräm och BronzeGel bara för färfångans skull.' To the right of the text are two white tubes of cream, one labeled 'DAG' and the other 'NATTKRÄM'. The ACO logo and 'APOTEKENS COMPOSITA' are at the bottom.

Reklamen erbjuder kommersiellt betingade identiteter

reklamtexterna är *multimodala* texter, där olika *modaliteter*, språkliga och visuella, samverkar.

Till att börja med kan man utifrån det allmänna synintrycket försöka identifiera reklamtextens *textelement* – ett textelement kan då också vara en bild. I ACO-annonsen kan man urskilja sex stycken. Den övre delen av annonsen domineras av ett avbildat kvinnoansikte som kan kallas textelement 1 – färgerna fram-

går tyvärr inte i denna återgivning. Bilden är kvadratisk, har ljusgrå bakgrund och avgränsas på så sätt gentemot övriga textelement. Längst till vänster, med litet typsnitt, finns som textelement 2 telefonnumret till "ACO HUD AB". Textelement 1 överlappas av två avbildade hudkrämstuber, och dessa står så nära varandra och är så lika i färg att de räknas som textelement 3. Lite längre ned, återigen längst till vänster, finns webbadressen till företaget, textelement 4. Därefter följer som textelement 5 rubriken "Kvinnlig list" och följande två skriftstycken:

Med lite vård och omsorg varje dag, håller du ansiktet smidigt och mjukt genom livets skiften.

I ACO:s Ansiktsserie finns sköna och milda produkter som rengör, frisskar upp och vårdar. För alla kvinnor oavsett hudtyp och ålder. Och så en Bronzkräm och Bronzegel bara för fåfångans skull.

Längst ned finns en logo, textelement 6, bestående av ett blad som är integrerat med skriften "ACO", samt skriften "APOTEKENS COMPOSITA".

Textelementens avgränsning gentemot varandra och deras placering på annonsidan är betydelsebärande i sig. Visuellt avgränsning, eller snarare visuell sammankoppling, mellan textelement används i annonsen främst för att skapa ett betydelsemässigt samband mellan kvinnan med den fina hyn (1) och ACO:s produkter i annonsen. Här är färgen viktig. Bakgrunden i bilden (1), bladet i ACO-logon (6) och bladet i logon på tuberna (3) har samma grå färg. Den fina hyn kopplas till företaget och detta samband behandlas mer exakt i skriften i textelement 5.

Textelement kan också få olika informationsvärde beroende på var de placeras i den multimodala texten. I västerländska texter som består av både skrift och bild är tendensen att idealiserade eller generella textelement placeras i textens övre del. Mer reella och specificerande textelement placeras längre ned. Textelement som placeras på den vänstra delen av texter betraktas som given information, utgångspunkten för det som ska sägas, medan textelement på den högra ses som det nya.

I ACO-annonsen hittar vi både en ideal-reell-dimension och en något svagare markerad given-ny-dimension. Ideal-reell-dimensionen markeras av den nedre ramen på fotografiet (1). Kvinnan med den fina hyn och den utmanande putande munnen (1) idealiseras alltså. Det reella, som finns i annonsens nedre del, är den skriftliga beskrivningen av den kvinnliga listan som ger fin hy (5) samt de avbildade tuberna som visar hur produkterna ser ut (3). Idealet för modelläsaressen, kvinnans fina hy, presenteras alltså visuellt. De reella sätten och verktygen för modelläsaressen att nå dit presenteras skriftligt i (5) och visuellt i (3).

Given-ny-dimensionen markeras av avståndet och färgskillnaden mellan skriftelement (5) och tuberna (3). Den kvinnliga listan och hur den realiserar i handling (5) samt kvinnan (1) är det givna. Det presenteras således som givet för modelläsaressen att kvinnlig list har att göra med utseende och fin hy. Det nya är just de här hudkrämstuber, verktygen för att uppnå fin hy och bra utseende, och dessa är mycket riktigt avbildade långt till höger i annonsen. Hudkrämstuber (3) kopplar också idealet till det nya, d.v.s. kvinnan till krämen, genom att överlappa fotografiet (1).

Genom en analys av den multimodala reklamtextens komposition är det alltså bl.a. möjligt att uttala sig om hur en fin kvinnlig hy presenteras som ett ideal i annonsen. Dessutom kan man visa hur det tas för givet att alla kvinnor vill ha en fin och smidig hy genom hela livet och att detta är annonsens definition av kvinnlig list. Kompositionsanalysen blottlägger också hur det kan gå till när en kommersiell produkt, i detta fall en hudvårdsprodukt, genom val av textlayout presenteras som ett nytt verktyg för att lösa givna problem, som åldrande hy.

Annonsvärlden

Så långt om annonsens komposition. Nästa steg i analysen är att ta reda på hur annonsen beskriver sin egen annonsvärld, hur läsaren tilltalas och hur annonsen förhåller sig till andra slags texter och genrer i omvärlden.

Ett bra sätt att komma åt hur annonsvärlden beskrivs är att undersöka hur olika handlingar och skeenden framställs språkligt och visuellt och kopplas till olika typer av deltagare. Förutsätts till exempel en modelläsare som är villig och kompetent nog att spela en aktiv roll eller är modelläsaren en passiv deltagare i olika skeenden?

I ACO-annonsens skriftelement (5) samverkar hudvårdsprodukterna och modelläsaren som aktörer. Modelläsaren är aktivt handlande: "håller du ansiktet smidigt och mjukt genom livets alla skiften". Produkterna är också aktiva; de "rengör, friskar upp och vårdar". Både modelläsaren och dessa hudvårdsprodukter handlar

alltså för att uppnå samma mål, fin hy i ansiktet, och de gör det under parollen "Kvinnlig list".

Modelläsaren kan tilltalas på olika sätt. En reklamtext som domineras av frågor till en läsare kan ibland sägas förutsätta en annan typ av modelläsare än en text som domineras av påståenden. Frågorna förväntas leda till ett svar, men påståendena till ett accepterande. Texten kan också signalera olika grader av distans eller närhet mellan sändare och läsare.

I ACO-annonsens läsartilltal slås man framför allt av den starka kopplingen som upprättas mellan den avbildade kvinnan och modelläsaren. Kvinnan ser direkt på modelläsaren. En typ av begäran eller uppmaning realiseras på så sätt. Samtidigt poserar den avbildade kvinnan

för modelläsaren. Detta markeras främst av den högra, resta, handen. Det är möjligt att se handleden; handen finns bakom huvudet. På så sätt håller handen upp huvudet och visar upp det. Den putande röda munnen är delvis kontaktskapande, men kanske främst poserande. Kvinnans uppmaning kan alltså tolkas som Se på mig! eller Se på min fina hy!

Som en sista del i analysen kan man diskutera hur reklamtexten förhåller sig till andra slags texter och genrer i omvärlden. I ACO-annonsen dominerar en tankefigur där "kvinnlig list" är annorlunda än manlig. "Kvinnlig list" är alltså ett vedertaget begrepp – jämför bibelordet "kvinnans list övergår mannens förstånd". Den kvinnliga listen i annonsen handlar inte om exempelvis läkekonst eller spä-

I västerländska
texter finns
idealiserade och
generella element
i textens övre del.

konst. Nej, här betonas förmågan att genom bruk av vissa kommersiella produkter behålla "ansiktet smidigt och mjukt genom livets alla skiften". Begreppet *kvinnans list* tar sig ett alltså ett mer specifikt, och framförallt kommersiellt, uttryck i annonsen; dessa hudvårdsprodukter används för att hålla huden smidig och mjuk samtidigt som den kvinnliga fåfängan tillfredsställs.

Manligt och kvinnligt

ACO-annonsen är alltså en av flera i min undersökning, och den talar för många andra annonser med samma målgrupp. Min undersökning tillåter dessutom en del allmänna påståenden om reklamens ställning i dag, och jag avslutar med några sådana.

Det råder ingen tvekan om att kön och könsroller är viktigt i reklamen. Skilda typer av konsumerande modelläsaridentiteter erbjuds till pojkar och män respektive till flickor och kvinnor. I annonser med manliga målgrupper konsumerar modelläsaren för att förstärka och befästa sin ställning som en framgångsrik och handlingskraftig ledare. Det är just kring sådana värden som annonserna med pojkar och män som målgrupp kretsar. Modelläsaren bjuds också in till en relativt jämlik annongemenskap med de pojkar och män som finns representerade i reklamtexterna.

De modelläsaridentiteter som tenderar att dominera i annonser för flickor och kvinnor, som t.ex. ACO-annonsen, är inriktade på konsumtion för att förbättra eller förhindra något eller för att uppnå framgång som modelläsaren inte redan har. I ACO-annonsen erbjuds ju en identitet som någon som konsumerar för att förhindra hudens åldrande. Just detta in-

tesse för kroppen är också ett signum för kvinnliga modelläsare.

Men i reklamen för barn och tonåringar kan man också se andra, kategoriupplösande, tendenser. Eventuellt är de en vägvisare för vart reklamen är på väg. I en del av dessareklamtexter har jag funnit en kollageliknande blandning av synsätt och olika verklighetsplan. Just blandningen av olika genrer och sätt att se på världen är central. Exempelvis kan, i samma annons, konventioner från vad man kan kalla en platsannonsergenre blandas upp med amerikanskinfluerad ledarskapsjargong och uttryck och tänkesätt från dataspel. Det är också tydligt hur tänkesätt och genrer från samhällsområden som inte i första hand är förknippade med konsumtion dras in i dessa reklamtexter.

Den kollageliknande blandningen av genrer och kategorier i vissa av annonserna med yngre målgrupper leder dock inte till något närmande mellan män och kvinnor. Skillnaden mellan dessa kategorier består. ■

LITTERATUR

- Björkvall, Anders, 2003: *Svensk reklam och dess modelläsare*. Stockholm. Almqvist & Wiksell International.
- Eco, Umberto, 1984: *The role of the reader. Explorations in the semiotics of texts*. Bloomington. Indiana University Press.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 1996: *Reading images. The grammar of visual design*. London & New York. Routledge.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo, 2001: *Multimodal discourse. The modes and media of contemporary communication*. London. Arnold.
- Pettersson, Gertrud, 1974: *Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 1960-talen*. Lund: Studentlitteratur.

Jag blev dummare på engelska

PATRIC HADENIUS

”Det kom en massa ord ur min mun. Uttalet var bra, grammatiken hyfsad, men innehållet inte mycket att hurra för. Med stigande förvåning lyssnade jag till mig själv och hörde hur jag pladdrade på. Det lät dumt.” Journalisten Patric Hadenius berättar hur det är att arbeta på engelska.

För en tid sedan skrev jag en kort artikel i den populärvetenskapliga tidskriften *Forskning & Framsteg* om svenskar och engelska. Rubriken var ”Dummare på engelska”, och texten handlade om vad som händer när man tvingas uttrycka sig på ett annat språk än sitt modersmål. Nu har jag själv fått uppleva det jag rapporterade i artikeln, och här är min bekännelse.

Artikeln i *Forskning & Framsteg* tog

avstamp i en undersökning utförd av Jussi Karlgren, en språketare som forskar om informationsåtkomst vid Swedish Institute of Computer Science, SICS. Han och hans kollega Preben Hansen hade utsatt ett antal försökspersoner för ett bedrägligt test där alla som deltog var svenskspråkiga och samtidigt mycket vana att hantera engelska i sitt arbete. De gavs uppgiften att bedöma kvaliteten hos engelska och svenska korta nyhetstexter.

Som väntat läste samtliga försökspersoner i Karlgren och Hansens undersökning texter på svenska betydligt snabbare än på engelska. Men vad ingen väntat sig var att också kvaliteten på arbetet skulle skilja så mycket. Försökspersonerna var märkbart sämre på att betygsätta de engelska texterna, trots att de tog längre tid på sig och själva trodde sig göra ett lika bra jobb. De var helt enkelt dummare på

engelska och dessutom omedvetna om det.

Våren 2004 befann jag mig på tidskriften Technology Review i Boston. Det är en tidskrift som handlar om teknisk forskning och innovationer och som är nära knuten till en av Amerikas bästa tekniska högskolor, Massachusetts Institute of Technology. Technology Review har en upplaga på 300 000 exemplar och utkommer med tio nummer per år.

Tack vare ett bidrag från Verket för innovationssystem, Vinnova, fick jag tillbringa tre månader som praktikant på tidskriftens redaktion. Sammanlagt skrev jag ett tiotal artiklar, och deltog i det redaktionella arbetet. Till vardags är jag redaktör på Forskning & Framsteg, och trots att tidningarna verkar i olika länder, med olika förutsättningar, delvis olika publik och med olika redaktionella målsättningar, var stora delar av arbetet och de problem man brottades med desamma som på redaktionen hemma i Sverige. Det var inte sällan jag log igenkännande; frågorna som diskuterades hade faktiskt diskuterats med precis samma argument på Forskning & Framsteg.

Kanske var det också därför det var så oerhört frustrerande när jag märkte att mina språkkunskaper ställde sig i vägen. Först tänkte jag att jag nog var lite ringrostig och behövde vänja mig vid att tänka, tala och lyssna på engelska. Mycket riktigt dröjde det inte länge förrän jag började både tänka och drömma på engelska. Det var till en början tröttsamt, men efter någon vecka tycktes det gå betydligt

bättre. Ändå var det bara på ytan det gick bättre, i vardagskonversationerna och korta e-brev. Så fort samtalen blev mer komplicerade tappade jag greppet. Det jag sade och det jag skrev blev aldrig riktigt bra. Det blev knappt mediokert.

Amerikansk personaltäthet

Den amerikanska magasinproduktionen liknar som sagt den svenska. En stor skillnad är dock att där arbetar betydligt fler personer med varje enskild text. Efter mig, skribenten, redigeras texten av en redaktör, och sedan en toppredaktör som bevakar att redaktören gör vad den ska, och därefter kommer ofta chefredaktören,

som också läser och kommenterar. Slutligen kommer språkgranskaren och faktagranskaren.

En text går därmed igenom många stadier: utkast, redigerbar artikel, redo för toppredigering, redo för språkgranskning, redo för faktagranskning och sist redo för layout. Väl i layout kommer texten åter att faktagranskas och språkgranskas för att inget

märkligt ska ha hänt under själva formgivningsprocessen. De många stegen leder ofta till mycket välformulerade och lättlästa texter. I vissa fall kan de dock bli litet urvattnade och strömlinjeformade. Nu hade jag som skribent knappast de problemen. När mina texter väl publicerades var de både läsbara och intressanta, och långt från de första stapplande stegen jag tagit i mina tidigaste utkast.

Innan jag ens fick möjlighet att lämna ett utkast måste jag få min idé till artikel godkänd. Min handledare och redaktör

Ingen hade väntat sig att kvaliteten skulle sjunka så mycket på engelska.

Herb Brody bad mig skriva ner ett antal idéer som vi sedan kunde diskutera. Eftersom jag misstänkt att något sådant skulle ske hade jag fuskat litet och funderat i förväg, och det gick hyfsat snabbt att skriva ner en lista. Vi träffades för att gå igenom den.

Och då hände det. Trots att jag alltså talar bra engelska, och dessutom är en erfaren journalist, kom jag att känna mig som en vilsen praktikant. Herb läste upp min första idé och ställde en enkel fråga, jag svarade hyfsat, men så kom en följdfråga och jag kunde inte riktigt svara. Det vill säga jag svarade förstås, och det kom en massa ord ur min mun. Uttalet var bra, grammatiken hyfsad, men innehållet inte mycket att hurra för. Med stigande förvåning lyssnade jag till mig själv och hörde hur jag pladdrade på. Det lät dumt. Helst hade jag nog bett att få gå tillbaka till mitt skrivbord och fundera igenom svaret och återkomma.

Nu är Herb en mycket snäll redaktör och han kanske förstod att bakom min ordsvada doldes en något mer uttänkt strategi. I alla fall så valde han en av idéerna på min lista och bad mig skriva ett utkast.

Att samla information genom att söka, läsa, ringa och skriva e-brev gick fint. En del telefonintervjuer var kanske inte briljanta, men med välvilliga intervjuoffer gick det oftast hyfsat.

Sedan vidtog arbetet med första utkastet. Det kändes bra. Jag skrev och ord fogades till ord, som blev till meningar och jag förvånades över hur lätt det ändå var. Hela tiden hade jag visserligen Nationalencyklopedins svensk-engelska ordbok på skärmen, och jag använde flitigt ordbehandlaren Words synonymlexikon. Det sinkade möjligtvis mitt skrivande något

men riktigt läsbara meningar blev det, och jag kände att jag faktiskt fick sagt det jag ville säga. Några meningar kunde jag till och med stolt läsa upp tyst för mig själv.

Kanske borde jag anat oråd när jag läste igenom texten. För vid varje genomläsning hittade jag detaljer att åtgärda. Meningar flyttades och skrevs om.

Amerikanarna räknar texter i ord, och min första artikel var tusen ord lång (cirka 7 000 tecken, knappt 4 A4-sidor). Jag skickade mitt utkast till Herb och det dröjde en stund innan svaret kom: "Interesting stuff". Senare skulle jag lära mig att inledningsfrasen var standard. Den kunde varieras – "A lot of interesting stuff" eller "Great stuff" – men där fanns alltid en inledande positiv mening om materialets potential. Därefter handlade det dock uteslutande om vad som var fel med artikeln. I princip gick det ut på att texten inte hängde ihop, att den var ofokuserad och att jag behövde arbeta rejält för att få ordning på saker och ting. I detta första fall var Herb tålmodig och gav mig allmänna råd och överlät åt mig att hitta det nya flytet och den tappade textbindningen. Senare, när det blev mer bråttom, var det inte ovanligt att redaktören faktiskt gav mig ett förslag till disposition och så konkreta råd att hela stycken redan var omformulerade och färdiga.

När jag själv läste själva texten och de detaljerade kommentarerna kände jag med stigande förvåning att jag borde ha sett nästan varje misstag. Jag inte bara höll med, utan tyckte att jag borde upptäckt misstagen när jag gjorde dem.

Precis som när jag satt i Herb Brodys rum hade jag låtit orden komma, hyfsat felfritt, men utan djupare tanke. Jag hade trott att jag skulle ha svårt att hitta ord

och få ihop vettiga meningar, men att min erfarenhet som journalist skulle göra att den mer övergripande strukturen skulle vara oproblematisk. Det var precis tvärtom.

Skrivprocessens nivåer

När jag nu funderar över mina skrivmödor på engelska vandrar tankarna till den forskning kring skrivprocessen som jag läst. Där stod visserligen inget, som jag minns, om hur det var att skriva på ett annat språk än sitt modersmål. Men teorierna kanske kan ge en förklaring till mina upplevelser.

Skrivprocessen är enligt de flesta moderna skrivforskare långtifrån den idealiserade bild vi kanske har av skrivandet, där man först planerar, sedan skriver och sist redigerar. I stället är det en komplicerad aktivitet som består av många delmoment som blandas om vartannat om och om igen.

Skrivandet är också hierarkiskt, där man på den lägsta nivån trycker på tangentbordets knappar, stavar orden, och på den högsta nivån formulerar textens övergripande innehåll och struktur. Däremellan ligger nivåer för ord, fraser, meningar, stycken och så vidare. Poängen är att man arbetar på alla nivåer samtidigt. Ett delmoment, till exempel att planera textens övergripande disposition, kan innefatta att man formulerar ett ord i inledningen och samtidigt funderar över en rubrik man redan skrivit. Tankar på flera nivåer nästan samtidigt och utan en förutbestämd ordning, alltså. Frågan är då vad som händer om man får problem på någon nivå?

Jag tyckte inte att jag hade några större problem när jag skrev, men i själva verket

var det bara det att jag inte märkte problemen. Kan det kanske ha varit så att all min energi gick åt till att stava, finna ord och konstruera meningar? I så fall fanns det inte mycket tankekraft kvar till de mer övergripande nivåerna, till exempel textbindning och styckeplanering.

Det märkliga var ju att jag inte kände detta förrän jag fick tillbaka texterna från min redaktör och såg att de inte hängde ihop. Jag tyckte att jag lämnade hyfsade texter till redaktören, men när jag läste Herb Brodys kommentarer i marginalen såg jag vilka uppenbara missar jag gjort. Stycken som hängde löst, oavslutade tankegångar och avsnitt utan fokus.

Ofta kan det vara så att en oklar tanke blir färdig när man väl tvingas formulera den, men om det sker på ett språk där all energi går åt till att välja ord och sätta samman meningar så blir det ju inget kvar till att få själva tanken färdig. Och det gjorde mig dummare på engelska.

Nu var det ändå en i grund och botten positiv upplevelse. Det var lärorikt, intressant och dessutom bitvis riktigt roligt. Herb är som sagt en snäll redaktör, och tillsammans med toppredaktör, chefredaktör, språkgranskare och fackgranskare fick han fason på mina artiklar. Trots att inte många ord var mina egna, kunde jag stolt läsa min byline i den tryckta tidningen.

Möjligen var det så att textbindningen till slut vann på att jag efter tre månaders engelskt språkbad faktiskt ägnade mindre energi åt ordval och meningsbyggnad. Kanske har jag också blivit mer ödmjuk mot min egen förmåga att bedöma mina egna texter, alldeles särskilt som jag nu vet att jag inte alltid vet när min mentala energi inte räckt till. ■

FRÅGOR & SVAR

Sortimentsdödare och butiksdödare

Jag håller på med ett pressmeddelande och undrar om ni kan hjälpa mig med förslag på översättning av det engelska uttrycket *category killer* i betydelsen jättebutik som erbjuder allt inom en viss bransch. I det här fallet erbjuds allt inom kök, inklusive ett flertal varumärken.

Katarina Sivander

Svar: Det här uttrycket *category killer* används enligt vad som framgår av tidningsbelägg om en jättebutik specialiserad på ett varuområde, t.ex. leksaker, som blir så dominerande på marknaden att den utkonkurrerar mindre leksaksbutiker på orten eller tvingar ett vanligt varuhus på orten att av ekonomiska skäl lägga ned sin leksaksavdelning.

En direktöversättning *kategoridödare* verkar inte så bra. I dagligt tal säger man att en butik kan ha ett brett sortiment, knappast att det har många varukategorier. Ett brett sortiment kan innebära både att det finns många olika sorters varutyper och att det inom en varutyp kan finnas flera märken och storlekar m.m.

Man kunde därför säga *sortimentsdödare* på svenska. Men *butiksdöd(en)* finns ju sedan gammalt, så *butiksdödare* kunde passa när det är fråga om att mindre butiker slås ut.

Birgitta Lindgren

Årtal i litteraturförteckning

Hur markerar man i en litteraturförteckning att en bok som är tryckt 1946 gavs ut för första gången redan 1731?

Man blir ju lätt vilseledd och tror att det är en skrift från 1940-talet om man läser:

Regnard, Jean-Francois (1946), Resa i Lappland. Stockholm.

Eva Lenneman

Svar: I en utförlig litteraturförteckning bör det framgå om ett verk är publicerat på nytt. Hur man visar detta varierar, men här är två sätt som används:

Regnard, Jean-Francois, [1731] 1946, Resa i Lappland. Stockholm.

Regnard, Jean-Francois, 1731, Resa i Lappland. Utg. 1946. Stockholm.

Om den nya utgåvan är försedd med inledning och kommentar av en viss person

kan man visa detta på följande vis:

Regnard, Jean-Francois, [1731] 1946, Resa i Lappland. Utg. med kommentar av Paul-Erik Öhman. Stockholm

Regnard, Jean-Francois, 1731, Resa i Lappland. Utg. av Paul-Erik Öhman 1946. Stockholm.

Martin Ransgart

Topping

Jag översätter matrecept från norska. På norska finns ordet *topping* som betyder att man tillägger en ingrediens på slutet, d.v.s. på toppen av en maträtt. Det är antagligen engelska. Finns ordet på svenska? Vad heter det i så fall? *Topping*?

Katrin Sundius Nordin

Svar: Som matlagningsterm avses med engelska *topping* garnering eller fyllning, vilket man alltså lika gärna kan säga på svenska. Nu säger man ofta "toppa med (flagad mandel)". Om man skulle vilja ha ett substantiv till *toppa*, borde det heta *topping*. Jämför med *stoppa: stoppning*, *fylla: fyllning*.

Birgitta Lindgren

FRÅGOR & SVAR

Situationell

Jag undrar över termen *situationell* som används bland annat i uttrycket *situationell brottsprevention*.

Är *situationell* ett ord som bör användas och i vilken utsträckning befrämjar det språket?

Erik Wall

Svar: Även om *situationell* (än så länge) inte kan beläggas i ordböcker, så förekommer det av och till. Det finns inget att invända mot det av ordbildningsskäl, jämför *nation:nationell*, *redaktion:redaktionell*, *tradition:traditionell*. Det kan vara praktiskt att använda i stället för exempelvis *som beror på situationen/en viss situation, som hör till situationen, som avser situationen, situationsbetingad* eller dylikt.

Claes Garlén

Tyska eller tyske

Jag har fått synpunkter från min handledare att jag ofta har fel adjektivändelser i min avhandling. Jag har genomgående använt *-a*, men han hävdar att *-e* skall användas när adjektivet bestämmer maskulina ord. Stämmer det?

Jag tycker att det är en ålderdomlig regel och har medvetet använt *a*-böjningar, eftersom jag uppfattar det som mer könsneutralt.

Anna Nordlund

Svar: Du kan lugnt behålla dina *a*-ändelser.

Om man över huvud taget skall använda *e*-form i skrift skall adjektivet och substantivet syfta på en bestämd

Observera alltså att orden *författare* och *forskare* inte i sig är maskulina grammatiskt sett.

manlig individ och substantivet skall vara ett *n*-ord, som ursprungligen är personbetecknande. Annars används *a*-form.

Det kan alltså heta "Den tyske professorn Walter Berendsohn" men det skall heta "Den svenska professorn Louise Vinge", "Den populära storsjärnan Per Gessle", "Det nya statsrådet Lars Skog", "Den första forskare som kommer på

lösningen kan vara säker på Nobelpris".

Däremot är det valfritt om det skall heta: "Stellan Arvidson var den förste forskare som..." eller "Stellan Arvidson var den första forskare som...".

Observera alltså att orden *författare* och *forskare* inte i sig är maskulina grammatiskt sett.

Men som sagt, om du i ditt eget talspråk i likhet med hela östra och norra Sverige inte har *e*-former, så behöver du inte känna dig tvingad att använda sådana i skrift. Då kan du också skriva "Den tyska professorn Walter Berendsohn".

Birgitta Lindgren

Prisa

Har sett att ordet *prisa* används i betydelsen 'dela ut pris'. För mig betyder ordet *prisa* att rosa.

Mija Thomas, SEB

Svar: Tidigare förekom bara *prisa* som verb till *pris* i betydelsen 'lov, beröm'. Men numera finns det enligt ordböckerna även till betydelsen 'belöning'. Ofta är nog avsikten att verka lite vitsig.

FRÅGOR & SVAR

Det förekommer dessutom som verb till *pris* i betydelsen 'fastställd kostnad'. Då kan det betyda alltifrån 'prismärka' till 'sätta rätt/ett lågt pris'.

Det finns inget att invända mot dessa båda nya betydelser. Ordet *prisa* är kort och bra, och det vore konstigt att säga att man bara får ha verbet *prisa* till *pris* i en enda betydelse.

Sammanhanget avgör vilken betydelse som avses. Jämför "Prisa din gud", "Många grafiker prisades i senaste medaljregnet", "Du måste prisa de nyinkomna varorna innan du sätter upp dem på hyllan", "De unga företagets sätt att ta sig in på marknaden är att prisa in sig".

Birgitta Lindgren

Svenskish?

Ungdomsslang som är påverkad av invandarspråk kan man träffa på ord på *-ish*: *rikish*, *tröttish*, *fettish*. Vanligen är de adjektiv, men de kan också vara substantiv och till och med verb, *vad händish*. När man någon gång möter dessa ord i tryck stavas ändelsen alltid *-ish*. Borde det inte vara *-isch*?

Rättstavis(c)h

Svar: Jo, det kan man tycka. Ett avslutande sj-ljud ska enligt det grundläggande mönstret för svensk stavning skrivas *-sch*: *dusch*, *bransch*,

Ord som slutar med sj-ljud är över huvud taget ovanliga i svenskan, och de är nästan alltid lånord.

krasch, *galosch*. Ett av Sveriges minoritetsspråk är *jiddisch*, inte *jiddish*, som är ett vanligt stavfel. I många engelska lånord behålls dock den engelska stavningen: *match*, *squash*, *finish*, *lunch*. Men de slangord du nämner har inget med engelskan att göra.

Visserligen har sj-ljudet i dessa ord ett speciellt uttal; det artikuleras långt fram i munnen och låter nästan som s. Men att det så gott som uteslutande stavas *-sh* har antagligen psykologiska förklaringar. Skribenterna kan tycka att det ger ett mer internationellt intryck, och man vill nog gärna att denna typ av slang ska framstå som

internationell, eller åtminstone mångkulturell, i förhållande till det entydigt svenska.

Ord som slutar med sj-ljud är över huvud taget ovanliga i svenskan, och de är nästan alltid lånord. Sj-ljudet är ju också notoriskt svårstavat. Därför är stavningen *-ish* inte förvånande. Det finns heller inga starka skäl att försöka ändra på den. Den har som sagt paralleller i andra ord i svenskan, och när det gäller slang och mycket informellt språk bör man ha en klart positiv hållning till den stavning språkbrukarna själva föredrar.

Olle Josephson

Prequel

Prequel/betyder ju motsatsen till uppföljare (*sequel*). Vi saknar ett bra svenskt ord för en uppföljare som utspelar sig före originalet. Några förslag?

Ralph Utbult

Svar: Det engelska *prequel* är ett egendomligt bildat ord. Det består av *pre* 'före' och *quel*, som man etymologiskt sett felaktigt avskilt ur *sequel* 'uppföljare'. *Sequel* kommer via fornfranska från latinets

FRÅGOR & SVAR

sequela, vilket i sin tur är bildat till *sequi* 'följa'. I modern franska betyder *séquelles* 'sviter, efterverkningar' av sjukdom.

Om man inte störs av kunskaper i latin, så kan man kanske acceptera *prequel* för engelskans del. Då kan *prequel* och *sequel* bilda ett ordpar som förmodligen kan förstås.

Men på svenska har vi inte *sequel* (eller *sekvell* som det skulle ha blivit på svenska, jämför *sekvens*) utan vi säger *uppföljare*. Därför kan vi inte ta in *prekvell*.

Uppföljare till en bok eller en film är ju en gammal företeelse. Nu har ett nytt fenomen uppstått genom att någon kan ta sig före att skriva en bok eller göra en film som anknyter till en annan bok eller film för att berätta vad som "hände innan". Egentligen skulle man kunna säga att det också är en slags uppföljare; den har ju tillkommit i avsikten att följa upp en succé.

En specifik benämning borde ange att det är något som kommer före. Därför bör efterleden inte vara bildad till *följa*.

Som förled är både *för-* och *före-* tänkbara. Jämför *förhistoria*, *förord*, *förmiddag*, *försommar*, *försångare* och

förebild, *förebåda*, *föregripa*, *föregångare*, *företal*.

Förbok och *förfilm* vore tänkbara, men vi har redan *förfilm* om kortfilm som

Förbok och *förfilm* vore tänkbara, men vi har redan *förfilm* om kortfilm som visas före en annan, längre film.

visas före en annan, längre film. Däremot kunde *förebok* och *förefilm* fungera.

Birgitta Lindgren

Onödigt och/eller

Visst är det väl så att det räcker med att skriva ordet *eller* i stället för *och/eller*? Är det ett modeuttryck?

Bosse Arvidsson

Svar: Visst räcker det nästan alltid att skriva *eller* i stället för *och/eller*. Ibland förstår man inte riktigt hur de tänkt som använt uttrycket, och

förmodligen har de inte alltid tänkt.

Ibland blir det fel som i denna mening: "Ryska familjer äter soppa minst en gång om dagen, till lunch och/eller middag."

Den viktigaste informationen här är att ryska familjer äter soppa minst en gång om dagen. Här kunde man ha stoppat, men skribenten lägger till att det sker vid dagens båda huvudmåltider lunch och middag. Detta har sammanfattats som *till lunch och/eller middag*, d.v.s. 'både till lunch och middag' eller 'antingen till lunch eller middag'. Helt korrekt i och för sig. Men nu står det inledningsvis att de äter soppa *minst en gång om dagen*. Då kan man inte kombinera det med *till lunch och/eller middag* utan bara med *eller*. Det borde alltså ha stått: "Ryska familjer äter soppa minst en gång om dagen, till lunch eller middag."

Skrivsättet *och/eller* bör undvikas i vanlig löpande text. Det kan används – när det behövs – i texter som formler och tabeller.

Inte heller behöver man skriva "Nollgradigt eller någon plusgrad, tidvis regn och/eller snö". Det kunde lika gärna stå "Nollgradigt eller någon plusgrad, tidvis

FRÅGOR & SVAR

regn eller snö eller snöblandat regn”.

Birgitta Lindgren

Inte under en tid

En regel som jag alltid följer är att tidsuttryck i negerade satser inte kan konstrueras med prepositionen *under*. Det heter alltså ”jag har talat med honom under en vecka” men ”jag har inte talat med honom på en vecka”. På senare tid har jag dock sett många exempel på *under* i negerade satser. Kan man skriva så?

Översättare

Svar. Vi har faktiskt inte hört talas om den regel du nämner. Det går utmärkt att använda tidsuttryck med *under* i negerade satser.

Skillnaden mellan *på* och *under* i tidsuttryck är en annan. *Under* anger utsträckning i tiden, medan *på* kan avse ett enda tillfälle eller hela tidsperioden betraktad som en avslutad helhet. *Jag har inte talat med honom under en vecka* betyder alltså, närmare besett, att jag under en vecka inte utnyttjat olika tillfällen till samtal. *Jag har inte talat med honom på envecka* betyder att man vid veckans slut kan konstatera

att inte ett enda samtal förekommit. Nyansen är uppenbarligen härfin; den innebär sällan någon skillnad i praktiken.

Ett tidsuttryck i negerad sats uppfattar vi nog ofta som en avslutad helhet. Det skulle kunna förklara varför *på* blir vanligare i detta fall. Men denna tendens kan inte tas till intäkt för någon regel att alltid undvika *under* i negerad sats.

Olle Josephson

Spinna

Ordet *spinning* betecknar gruppträning på en sorts motionscykel. Existerar ett verb *spinna* till detta? Kan man böja det *spinna*, *spann*, *spunnit*?

Helena Royson

Eftersom det redan finns ett verb *spinna* med stark böjning, så är det naturligt att använda den böjningen.

Svar: Ja, det finns belägg på det, även om det inte är så etablerat att det kommit in i ordböcker. Det är naturligt att man vill ha ett verb till *spinning*, och då blir det *spinna*.

Om böjningen kan man säga att eftersom det redan finns ett verb *spinna* med stark böjning (*spinna*, *spann*, *spunnit*), så är det naturligt att använda den böjningen vid den nya betydelsen. Men vi har hittat belägg på svag böjning (*spinna*, *spinnade*, *spinnat*). Detta är inte så konstigt, eftersom nybildade verb brukar böjas så.

Bäst är dock att inte skilja ut denna betydelse av verbet *spinna* från de andra, utan att böja *spinna* på samma sätt i alla betydelser.

Claes Garlén

Debriefing

Finns det något svenskt ord för *debriefing*?
Undrande

Svar: Det skall på svenska heta *krisbearbetning* och *krissamtal*.

Det engelska uttrycket *debriefing* i denna betydelse är oerhört mystifierande även för den som kan engelska bra. *Briefing* betyder '(kortfattad)

FRÅGOR & SVAR

rapportering, information' bildat till *brief* 'kortfattad'. I militära sammanhang används *briefing* om information som ges före ett uppdrag. Sedan skapade man *debriefing* för avrapportering efter ett uppdrag. Även om uppdraget säkert kan ha inneburit hemska upplevelser som kan behöva bearbetas, så är det ändå svårt att förstå att *debriefing* skall betyda 'krisbearbetning' och 'krissamtal'.

Birgitta Lindgren

Arbete eller jobb

Hur ser Svenska språknämnden på användningen av ordet *jobb* jämfört med ordet *arbete*?

Birgitta Borgström,
Vellinge

Svar: Ordet *jobb* har blivit mycket vanligare på senare tid. Det framgår klart om man tittar i databasen Språkbanken. År 1965 finns det bara 34 belägg på *jobb*, medan siffran för 2002 är 4 142! Även om man betänker att omfånget på materialet från 1965 var cirka 1 miljon och det från 2002 var 18 gånger större, så är det en rejäl ökning.

Klart är att ordet *jobb* har mist en del av sin vardaglighet. Dock kan man inte säga att det ännu är lika neutralt som *arbete* eller *anställning*.

I den 10:e upplagan av

Klart är att ordet *jobb* har mist en del av sin vardaglighet. Dock kan man inte säga att det ännu är lika neutralt som *arbete* eller *anställning*.

Svenska Akademiens ordlista från 1974 var ordet kategoriserat som "vardagligt", men den stilbestämningen togs bort i den 11:e upplagan från 1986.

Birgitta Lindgren

Österlen

Har läst att *Österlen* egentligen ska uttalas med betoning på första stavelsen. Är det rätt?

Lars Olefeldt

Svar: Nej, det uttalas med betoning på sista stavelsen.

Efterleden *-len* i *Österlen* är en förkortning av *leden*, alltså bestämd form av *led*, som här inte betyder 'färdväg' utan närmast betyder 'riktning'. Namnet skulle alltså ha angett betydelsen '(riktning) österut' och först senare ha övergått till att beteckna ett visst geografiskt område (om än med något oklar avgränsning).

De vanliga orden *västerled* och *österled* uttalas ju med typisk sammansättningsprosodi, d.v.s. med två betoningar. Men man behöver inte förutsätta att namnet *Österlen* en gång har uttalats med den betoningen. Namnet kan i stället ha uppkommit ur frasen *östra leden*, uttalad med betoning på stavelsen *led*, vilket är vanligt vid lexikalisering, d.v.s. när en fras tillskrivs en egen betydelse. Jämför den lexikaliserade fraserna *mannen på gatan* (betoning på *gat*). Andra sådana exempel på ortnamn som tillkommit på detta sätt och med samma betoningsmönster är *Norrtälje* = *Norra Tälje*, *Västerfärnebo* = *Västra Färnebo*.

Claes Garlén

Texten kräver helhetsgrepp

MARTIN RANSGART

Struktur och övergripande perspektiv! Det är kanske det allra viktigaste för goda lärobokstexter. Martin Ransgart, språkkonsult och läroboksredaktör, överblickar modern forskning om läroboksspråk och ger skrivråd.

Det finns tre påståenden som brukar användas som motiv till varför det är viktigt att språket i läroböcker är bra: Läroböcker skänker skoleleverna kunskap och insikt om ämne och omvärld. Läroböcker verkar som en förebild för elevernas språkutveckling när det gäller att läsa, lära in och utforma informativ text. Läroböcker påverkar elevers uppfattning om facklitteratur och kunskapsinhämtande. Utifrån de tre påståendena kan man fundera över hur lärobokstexter är utformade. På vilket sätt verkar läroboks-

texter som kunskapskälla, förebild och attitydskapare och hur ser en lärobokstext ut som svarar mot dessa tre påståendena? Med utgångspunkt från forskning om språket i läroböcker ska jag försöka peka på vad som allmänt utmärker lärobokstexter och vad man som läroboksförfattare kan ha i åtanke när man skriver läroböcker. Lärobokstexter skiljer sig givetvis åt beroende på ämne och mottagare, men det går faktiskt att formulera några generella mönster och råd.

En grundläggande förutsättning är att texterna ska vara begripliga. Begripligheten kan naturligtvis inte bedömas enbart utifrån textens uppbyggnad, utan man måste även uppmärksamma omkringliggande omständigheter: I vilket sammanhang läses texten? Vilka förkunskaper har läsaren? Hur närmar sig läsaren sin text? Vilket mål har läsaren med sin läsning?

Är målet till exempel att finna information för att svara på specifika frågor eller är det att på djupet förstå vad texten förmedlar? Sådana intressanta frågor lämnar jag emellertid här åt sidan och riktar in mig på textens språkliga utformning.

Huvudbudskap och lösa fakta

Lärobokens uppgift kan sägas vara att på ett någorlunda entusiasmerande sätt redogöra för komplexa förlopp, sammanhang och orsakssamband på så vis att en läsare med begränsade kunskaper i ämnet kan införliva de fakta som presenteras i sin egen omvärldskunskap. I rollen som läroboksförfattare ställs man inför utmaningen att förmedla ett stort ämnesområde på ett väldigt begränsat utrymme. Detta leder till att språket i de flesta lärobokstexter karakteriseras av en koncentrerad, fakta-späckad stil. I sådana faktafyllda texter kan det vara svårt att skapa sig ett sammanhang mellan olika delar.

För att den information som presenteras inte bara ska bli till lösryckta fakta är det viktigt att texten är välstrukturerad. På en övergripande nivå handlar det om att texten är tydligt disponerad, så att man som läsare kan förstå hur olika informationsenheter hänger ihop. Mycket tyder nämligen på att vår läsförståelse grundar sig på att vi under läsandets gång försöker konstruera ett slags hierarki över vilket textens huvudtema är och hur textens delteman hänger samman, med varandra och med huvudtemat. En text har god struktur om alla deltemana ingår i huvudtemat. Om ett deltema däremot i alltför hög grad

avviker från huvudtemat störs den hierarki läsaren bygger upp och inläringen försvåras. Läsarens hierarkibyggande tar inte bara avstamp i själva texten utan också i förkunskaper om själva ämnet och om hur liknande texter normalt är uppbyggda. I och med att skolelevers förkunskaper om ämne och texttyp generellt sätt är begränsade, tar de i stor utsträckning hjälp av olika grafiska signaler för att tolka texten.

En grundläggande signal är att texten är uppdelad i mindre eller större textpartier som stycken, avsnitt och kapitel. Det är därför bra om dessa olika stora textsjok samspelar med textens innehållsliga enheter. Ett mindre deltema kan till exempel avhandlas i ett stycke och på motsvarande sätt kan större delteman byggas kring ett avsnitt eller ett kapitel.

Grundbulten i ett välkomponerat stycke är att det som sägs bör kunna sammanfattas i ett påstående. Detta påstående får gärna formuleras som ett slags kärnmening och ingå i texten. Kärnmeningen kan placeras på en framträdande plats, gärna redan som första mening, eftersom läsare ofta tenderar att betrakta innehållet i första meningen som tema för hela stycket. Utifrån denna mening kan man sedan vidareutveckla stycket. Det innebär att allting som nämns i stycket bör kunna inordnas under temat. Ett väl utformat stycke kännetecknas också av att ordningen mellan meningarna inte är godtycklig.

Att döma av den tidigare forskning (Almlöv 1991, Ekvall 1995, se även Melander 2003) som ägnat sig åt lärobokstexters makronivå är det lite si och så med

I faktafyllda texter kan det vara svårt att skapa sammanhang.

hur avsnitt och stycken är utformade. Textpartier är ofta svåra att ordna in i en hierarkisk struktur och kan sakna en tydlig koppling till huvudtemat. Följande stycke är hämtat från en lärobok i naturkunskap för årskurs 5. Stycket ingår i ett kapitel om naturtypen ängen och handlar om vid vilken tidpunkt bönder förr i tiden satte i gång att slå gräset. Tillsammans med två andra stycken bildar det ett avsnitt om att bönder slog ängen med lie:

Ängen slogs på sensommaren. När slätterblomman blommade var det dags att börja. Slätterblomman trivs bäst i fuktiga gräsmarker. Ett annat tecken som bönderna använde var slättergubbens blad. När bladen gulnade var det dags för slätter.

I detta stycke avviker den tredje mening från styckets övergripande tema. Att i en mening beskriva vilken biotop slätterblomman trivs i medan stycket i övrigt handlar om när det var dags att slå ängen, kan te sig perifert för en elev som försöker få kläm på vad stycket i stort går ut på.

Resonemangen om styckets struktur gäller på motsvarande sätt för de större textpartierna. Det är bra om ett avsnitt eller ett kapitel kan sammanfattas i ett eller ett fåtal påståenden. Likaså att kopplingen och ordningen är klar mellan de olika stycken som ingår i ett avsnitt och mellan de avsnitt som ingår i kapitel. Annars är det risk att läsaren får svårare att skapa sammanhang i texten. Följden blir att eleven inte tar till sig texten på något djuplodande sätt, och risken

är då stor att eleven lär sig enskilda fakta utan att förstå textens innehåll som helhet.

Att stycken, avsnitt och kapitel inte alltid hänger ihop innehållsligt är antagligen en effekt av det begränsade utrymmet, som gör att olika påståenden i texten inte ges tillräcklig plats att utvecklas till delteman. I stället blir det för många olika delteman på litet utrymme, vilket gör det svårt att binda samman dessa till en helhet. Som läroboksförfattare bör man i sådana fall fundera över om man kan låta vissa resonemang bli utförligare på bekostnad av att annan information kortas eller helt enkelt stryks.

Struktur med rubriker

En annan grundläggande signal som läsaren på en övergripande nivå gärna tar stöd av är textens rubriker. Eftersom rubriker fungerar som ledfyrrar i texten, bör de formuleras omsorgsfullt. En adekvat rubrik är som ett slags koncentrat av det avsnitt

som presenteras under den. På det viset kan rubriken fungera som en temaangivare för läsaren, som kan vinkla in sig på vad avsnittet som följer ska handla om. Rubriken får också gärna väcka intresse. Det finns visserligen exempel på rubriker där den intresseväckande funktionen tagit över-

handen, med följderna att kopplingen till innehållet under rubriken blivit nästan obefintlig, men vanligtvis lyckas läroboksförfattare med att konstruera rubriker som är informativa och intressanta på en och samma gång.

Läroboken
kan vara
kunskapskälla,
förebild och
attitydskapare.

Rubrikerna i läroböckerna har emellertid kritiserats från forskarhåll för att vara alltför vida eller för snäva i förhållande till det som står under dem (Ekvall 1995). Är rubriken för vid är den med stor sannolikhet så informationsfattig att eleven inte har någon större nytta av den i sina försök att strukturera texten. Är rubriken för snäv är det bara delar av innehållet som täcks in av rubriken. Eleven riskerar då att vinkla in sig fel. Ett exempel, hämtat från den tidigare nämnda naturkunskapsboken får illustrera:

Hackspetten hackar efter larver

En del skalbaggar har larver som lever i döda träd. Det finns inte mycket näring i veden. Larverna växer långsamt. Men det finns inte många andra djur som äter ved. Skalbaggs-larverna får ha maten i fred.

Hackspettar äter larver. Att hacka i ved för att finna mat är jobbigt. Men tack vare sin starka, vassa näbb och långa tunga kan hackspettarna finna mat som nästan inga andra djur kommer åt.

Exemplet ingår i ett kapitel om djurs olika sätt att finna föda. Efter det inledande avsnittet (med rubriken *Djur har olika yrken*) som i allmänna ordalag berättar att olika djur är beroende av olika biotoper följer tre rubrikförsedda avsnitt, varav exemplet ovan är placerat sist. De två tidigare avsnittens rubriker är *Fjällräven äter döda djur* och *Grävlingen tycker om mask* och handlar just om fjällräv och grävling

och inget annat. I förhållande till de andra rubrikerna i texten är exempelens rubrik väl vald. Redan i rubrikerna signaleras på ett syntaktiskt likformigt vis att vart och ett av avsnitten kommer att handla om ett djur med speciella habitatkrav. Men sett till vad som presenteras i avsnittet ter sig rubriken för snäv. Stycket som följer direkt efter rubriken handlar om skalbaggs-larver, och det är först i andra stycket som hackspetten introduceras. Rubriken förbereder visserligen läsaren på att avsnittet ska fokusera på hackspetten, och därför gör det möjligen inte så mycket att det första stycket tar upp någonting annat. Men det hade varit bättre att antingen välja en vidare rubrik eller låta hackspetten utgöra temat redan i avsnittets första stycke.

Grundbulten i ett välkomponerat stycke är att det kan sammanfattas i ett påstående.

Sambandsord och inferenser

En text med god struktur håller även ordning på textens mikronivå och ser till att den är väl sammanbunden där. Mellan textens mindre enheter, såsom sats och meningar, är det till exempel bra att använda sig av bindeord. På det viset tydliggörs vilken relation intilliggande meningar har, och läsaren kan lättare koppla ihop informationen. Bristande textbindning i allmänhet och just avsaknaden av bindeord i synnerhet är ett drag som av forskare uppmärksammats i en del läroböcker (Johansson 1988, Melin 1995, Reichenberg 2000). Här ett exempel (Melin 1995) hämtat från en lärobok i samhällskunskap för grundskolan. Stycket utmärks av korta meningar som staplas efter varandra utan tydliga bindeord:

En del har inget yrkesarbete. Somliga är sjuka. Många kan inte få något arbete. Antalet arbetslösa har ökat under 1980-talet.

Med en tydligare struktur skulle det enligt Melin kunna se ut så här:

En del har inget yrkesarbete. Det kan bero på sjukdom, men eftersom arbetslösheten ökat under 1980-talet finns det också många som inte kan få något arbete.

Bristen på bindeord kan säkert förklaras av det begränsade utrymmet och att man strävar efter korta meningar och en enkel syntax. Men slopar man bindeord, blir följden att meningar frikopplas från varandra. Ansvar för att se sambandet mellan meningarna flyttas till eleven, samtidigt som risken ökar för att enskilda basfakta ställer sig i förgrunden. Eleven går då miste om huvudbudskapet.

I detta exempel har läroboksförfattaren tagit för givet att eleverna som texten riktar sig till själva kan fylla i sambandet mellan meningarna. Ifyllnader av den här typen (s.k. inferenser) gör vi ständigt som läsare för att en text ska framstå som sammanhängande. För att lyckas med dessa inferenser bidrar alltså läsaren med sin egen kunskap till texten. Olika inferenser kräver olika mycket av en läsare. Problem uppstår om en texts inferenser förutsätter en högre grad av förkunskaper än vad eleverna besitter. I faktakoncentrerade texter där det presenteras mycket infor-

mation i rask takt är det nog rätt ofta som en del inte helt självklara sammanhang förblir underförstådda. Ibland utelämnas till och med förklaringar som behövs för att man ska kunna få en djupare förståelse av texten. Risken är att sådana texter inte förstås av en del elever. Att utgå ifrån mottagarens perspektiv och kunskaper blir därför ett viktigt råd. Många lässvaga elever tjänar ofta på om det i texten explicit redogörs för orsakssamband och liknande. Det är många gånger viktigare än korta meningar.

Närhet eller fackspråk?

Vid sidan om kravet att språket i läroböcker bör vara begripligt framhålls också att det ska vara entusiasmerande. Kan man få elever att engagera sig i texten är det ju troligt att de anstränger sig mer för att förstå vad texten handlar om. Engage-

manget kan givetvis skapas i lässituationen med en god pedagogik, men frågan här blir om man med språkliga drag kan öka läsarens intresse för texten. En del forskning tyder på det (Reichenberg 2000). Ett sätt som visat sig fungera är att försöka minska distansen mellan text och läsare. Närhet kan man skapa genom att förse texten med en synlig

och personlig berättarröst som vänder sig direkt till läsaren med frågor, uppmaningar och utrop, som direkt tilltalar läsaren i form av pronomenet *du* ("som du säkert vet") och som använder *vi* där både författaren och läsaren inkluderas. Ett annat sätt är att låta texten präglas av ett vardagligt språk. Som exempel på hur närhets-

Närhetsskapande drag skiljer läroboken från annan informativ text.

skapande läroboksspråk kan se ut hämtar jag en text från Reichenberg (2000) som i sin avhandling omarbetat lärobokstexter för att skapa större närhet. Först originalversionen om svenskt rättsväsen ur en bok i samhällskunskap. Texten tilltänkta mottagare är elever i årskurs 7, och följande stycke redogör för hur det går till när en misstänkt grips, anhålls och häktas:

Polisen griper en person som är misstänkt för ett brott. Den gripne har rätt att få hjälp av en försvarare, dvs en advokat (jurist). En åklagare (jurist) bestämmer om den gripne ska anhållas. Åklagaren inleder en förundersökning. Om det finns skäl beslutar tingsrätten att den gripne ska häktas. Den gripne hålls då inlåst i häkte.

Sedan en mer närhetsskapande omarbetning:

Det sker många brott varje dag. På en polisstation har poliserna just fått in en rapport om ett rån. Så småningom griper de en misstänkt. Den gripna är mycket upprörd och ropar:

”Jag vill ha en försvarsadvokat genast!”

Det har hon rätt att kräva. En åklagare börjar göra en förundersökning. Både försvarsadvokaten och åklagaren är jurister. Åklagaren bestämmer sig för att anhålla den gripna.

”Nu gäller det!” tänker åklagaren. ”Jag måste förhöra den anhållna, leta efter vittnen, läsa polisens tekniska undersökning noga och så vidare. Risken finns att den anhållna försöker göra det svårt för mig i mitt arbete. Jag måste be tingsrätten häkta henne. Då läser vakter in henne i häktet.”

Sådana här engagerande språkliga drag kan nog vara bra. De kan påverka elevernas attityd till faktatexter och lusten till kunskap och även underlätta läsningen för många lässvaga elever. Samtidigt kan man säga att dessa närhetsskapande drag endast polerar textens språkliga yta så att läsbarheten ökar. Den ytliga förståelsen av en text förenklas, men ytputsen kanske inte påverkar det djupare kunskapsinlämtandet.

Ett ymnigt bruk av dessa drag fjärrar dessutom lärobokstexternas utformning från hur mycket annan informativ text i vårt samhälle ser ut. Det är i skolan eleverna ska tillägna sig ett fackspråk som de kan ha nytta av även utanför skolans domäner. I det avseendet verkar antagligen sådana här entusiastmerande texter som rätt dåliga förebilder för elevers egna utformande av facktexter. (Läs Agnes Edlings artikel i detta nummer.) Man kan följaktligen fundera över vad det är som ska sättas i första rummet i en lärobokstext: fördjupningen av elevernas ämneskunskaper eller utvecklingen av deras kommunikativa kompetens.

Perspektiv och kunskapssyn

Textens övergripande perspektiv bidrar också till elevers syn på läroböcker och får konsekvens för hur de uppfattar att facktext ser ut. Urval (d.v.s. vad som står och inte står i en text) och utformning (d.v.s. hur urvalet presenteras) avslöjar till viss del vilken kunskapssyn som texten förmedlar. Det avspeglar också det perspektiv som texten har. Vi kan säga att texten konstruerar olika läsarideal som visar på hur texten ska läsas och vilken kunskap som värdesätts. Texten visar vad det är läsaren förväntas kunna (jfr Selander 1998, 2003).

För lärobokens del bör man till exempel fundera över vilken kunskapssyn och vilket perspektiv faktakoncentrerade texter förmedlar. Att rada faktapåstående på faktapåstående utan att något av dem utvecklas till deltema i texten eller utan att textens huvudbudskap görs explicit kan antagligen påverka elevers läsmål. Om eleverna ska utveckla läsmålet att införliva textens innehåll i den egna omvärldsuppfattningen, krävs det att de förstår textens huvudtanke och knyter ihop alla delar till en helhet. Framgår inte textens huvudtanke ökar risken för att de kommer att uppfatta texten som en mängd lösryckta fakta. Elevernas läsmål kanske därmed förskjuts från att leta efter sammanhang till att räplugga basfakta.

Liknande resonemang kan tillämpas på stilen i texten. Om texten till sin stil är resonerande kan man tänka sig att läsaren får upp ögonen för hur man kan väga olika argument mot varandra. Framställs informationen i en text däremot som den enda sanna beskrivningsmodellen av ämnet, lämnas antagligen mindre utrymme åt eleverna att inta en reflekterande inställning till innehållet. En sådan text förlitar sig i hög grad på att elevernas och lärarens vilja och kunskaper att på egen hand resonera kring texten. Framställningssätten kan givetvis knytas till frågan om det finns ämnesspecifika stilar. Vad händer exempelvis om alla texter eleven möter i historia eller naturkunskap presenterar informationen som den enda sanna? Vad blir följden av att många böcker i samhällskunskap framställer

innehållet på ett mer resonerande sätt?

Sett ur ett språkutvecklingsperspektiv kan textens övergripande perspektiv och kunskapssyn få konsekvenser för eleverna. Om texterna eleverna möter ska verka som en förebild för hur de själva kan läsa och utforma informativa texter, är det eftersträvansvärt att de är välstrukturerade och begripliga men också varierande i sitt framställningssätt. På det sättet är möjligheterna större att elevernas medvetenhet om olika genrer ökar. För eleverna upp ögonen inte bara för ämnesinnehållet i en text utan också för att detta innehåll kan framställas på olika sätt, kan de utveckla sitt register av lässtilar. Det blir också lättare för dem att producera texter enligt de villkor som betingar olika genrens utmärkande drag. Om de däremot endast möter texter i vilka huvudbudskapet

Dessvärre tenderar man att ta fasta på råd som är lätta att följa.

skymms av många disparata påståenden, kan en följd bli att en yttlig läsning premieras i stället för en som går på djupet. En annan följd är att deras egna facktexter kan komma att färgas av läroböckernas språkliga utformning. Melander (2003) har funderingar åt det hållet när han utifrån en del forskning om gymnasisters skrivande konstaterar att elevernas texter utmärks av dålig struktur och osammanhängande information. Elevers emellanåt bristfälliga texter kan givetvis inte enbart skyllas på läroböcker. Exempelvis visar Nilsson (2003) att en ny pedagogik leder till fragmentiserade texter när grundskoleelever ska till att skriva så kallade forskningsrapporter. Men funderingarna kvarstår ändå.

I denna artikel har jag försökt visa att man behöver ta ett helhetsgrepp om lärobokstexters språkliga utformning för att de ska kunna fungera som goda kunskapskällor och förebilder. Vid bearbetningen av en text finns det dessvärre en tendens till att man bara tar fasta på råd som är påtagliga och lätta att tillämpa. Förhållandevis enkla manövrer som att förse en text med fler bindeord eller närhetskapande drag är i sig goda råd, men tyvärr är de inte alltid tillräckliga för att en text ska bli bra. Övergripande struktur och perspektiv får inte glömmas bort. ■

LITTERATUR

- Almlöv, Cecilia, 1991: *Begriplighetshinder i en gymnasiebok i svenska*. Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska (FUMS), rapport 158. Uppsala universitet.
- Edling, Agnes, 2004: Abstraktion hos skoltexter i olika skolämnen – måste skolans texter vara abstrakta? I: *Språkvård* 3/2004
- Ekvall, Ulla, 1995: Läroboken – begriplig och intressant? I: *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*, red. S. Strömquist. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 26. Uppsala
- Framtidens läromedel*, 2002. Hjälpmedelsinstitutet. Förbundet FMLS. Stockholm.
- Johansson, Martin, 1988: Den omöjliga läroboken. I: *Skolböcker 3. Den (o)möjliga läroboken*. Rapport från Läromedelsöversynen. Ds 1988:24.
- Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*; 1995, red. S. Strömquist. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 26. Uppsala
- Melander, Björn, 2003: Läroboksspråket – en flit-skallig primadonna? I: *Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, red. S. Selander. Forskning i fokus 12. Myndigheten för skolutveckling.
- Melin, Lars, 1995: Grafisk pyttipanna. Om text och grafisk form i läroböcker. I: *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*, red. S. Strömquist. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 26. Uppsala.
- Nilsson, Nils-Erik, 2002: Skriv med egna ord. *En studie av läroprocesser när elever i grundskolans senare år skriver "forskningsrapporter"*. Avhandlingar från Lärarytningen vid Malmö högskola.
- Ransgart, Martin, 2003: *Begriplighet och engagemang i lärobokstext. En undersökning av läsförståelse hos mellanstadieelever*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet (MINS), rapport 53.
- Reichenberg, Monica, 2000: *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg studies in educational sciences 149. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Selander, Staffan, 1988: *Lärobokskunskap. Pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841–1985*. Lund: Studentlitteratur.
- Selander, Staffan, 2003: Skolans blick – världen som text. I: *Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, red. S. Selander. Forskning i fokus 12. Myndigheten för skolutveckling.

Abstraktion kan spränga gränser

AGNES EDLING

Abstraktion nämns ofta som en anledning till att texter är svåra. Men kanske skoltexter måste vara abstrakta? Alltför enkla texter kan begränsa eleverna senare i livet. Det menar Agnes Edling, doktorand vid Uppsala universitet, när hon redovisar en undersökning av abstraktion, generalisering och konkretion i lärobokstexter.

Pedagogiskt sett beskrivs ofta barns begreppsliga utveckling som en rörelse från det konkreta till det abstrakta. Det är inte särskilt kontroversiellt att säga att den här rörelsen också sker inom skolutbildningen. Det kan till exempel handla om en utveckling från ett konkret experiment med att blåsa upp en ballong till att beskriva egenskaper hos luft i allmänhet. Eller man kan gå från en berättelse om en specifik resa som Ko-

lumbus gjorde till allmänna egenskaper hos 1400-talets handel. Inom viss språkpsykologisk forskning talar man om en konkretthetseffekt: undersökningar visar att mer konkreta texter är lättare att komma ihåg och återberätta än mer abstrakta (Sadoski, Goetz & Rodriguez, 2000).

Jag deltar i ett större projekt, "Elevers möte med skolans textvärldar", där vi bland annat undersöker hur elever läser texter. Där ser vi att elevers förmåga att återberätta, tolka och orientera sig i texterna är sämre när det gäller naturvetenskapliga texter än texter inom svenskämnet och de samhällsvetenskapliga ämnena. En av förklaringarna skulle kunna vara att de naturvetenskapliga texterna är mer abstrakta.

Men hur kan man säga att en text är mer eller mindre abstrakt än en annan text? Vad är abstraktion över huvud taget? Man har försökt att beskriva abstraktion genom att beräkna förekomsten av ord

med vissa former. Till exempel skulle man kunna anta att substantiv som slutar på *-else* uttrycker någonting abstrakt. Det antagandet stämmer för ord som *förståelse* och *højelse*. Men det är lätt att komma på undantag som *bakelse* eller *rökelse*. Att hitta direkta samband mellan ords form och abstraktion verkar svårt, i alla fall i svenskan.

Ord kan ju användas med en mer konkret innebörd i ett sammanhang och i ett annat med en mer abstrakt: *Hennes familj bestod av två vuxna, ett barn och en hund; Familj betyder olika saker i olika kulturer*. Om man är intresserad av abstraktion måste man alltså analysera ord i sina sammanhang.

Kortfattat kan man kan beskriva kriterier på det konkreta och abstrakta på följande sätt:

Konkret	Abstrakt
gripbart	inte gripbart
enskilt	inte enskilt
litet begreppsfång	stort begreppsfång
existerar i rummet och tiden vardagligt	existerar inte i rummet och tiden inte vardagligt

Ett ord som *flintastek* uppfattar vi i de allra flesta sammanhang som gripbart, enskilt, med ett begränsat begreppsfång, som existerande i tiden och rummet och som vardagligt. *Liberalism* uppfattar vi som någonting som inte är vare sig gripbart eller enskilt, som har ett stort begreppsfång, som inte direkt existerar på en bestämd punkt i rummet och tiden och som ligger långt ifrån vardagen.

En och samma företeelse kan också benämnas på olika sätt. De australiska

forskarna Robert Veel och Caroline Coffin (1996) menar att det finns en skillnad i om någonting benämns som om det vore nära vardagen eller i termer av politiska och sociala roller. Att referera till några personer som *mina kompisar Jack och Bill* eller att referera till dem som *soldaterna i kompaniet* är en sådan skillnad.

Begreppen *generalisering* och *abstraktion* blandas samman ibland. Egentligen är det två olika dimensioner. Generalisering skulle i ett utvecklingsperspektiv ändå kunna ses som ett led mellan något konkret och något abstrakt. Man kan på så sätt tänka sig att det handlar om skillnader mellan att en text fokuserar på en specifik flicka (konkret), på flickor i allmänhet (generaliserat), eller på tolkningar av vissa aspekter av barndom (abstrakt). Det generaliserade ligger som en mellan-nivå mellan det konkreta och det abstrakta.

Textanalyser

I vårt projekt ingår ca 150 elever från skolår 5 och 8 i grundskolan och från andra året på gymnasiet. De har observerats och intervjuats om läsning och skrivning i svenska, samhällsorienterande ämnen och natur-

orienterande ämnen. Sammanlagt 58 läromedelstexter har analyserats, 17 i svenska, 21 i samhällsorienterande ämnen (so) och 20 i naturorienterande ämnen (no). I de allra flesta fall var texterna aktuella under den tid som vi besökte klassen. Svensktexterna är alla av det berättande slaget. Grundläggande frågor om abstraktionsnivåer är: Finns det någon skillnad i abstraktion mellan texter från olika ämnen (svenska, samhällsorienterande ämnen och naturorienterande ämnen)? Hur

skiljer sig graden av abstraktion i texterna från olika skolår (5, 8 och gymnasiet's andra år)?

I denna artikel ger jag exempel från läroböcker i årskurs åtta. Det är lätt att se vilket skolämne de olika texterna har hämtats ifrån. Det finns givetvis flera skillnader mellan de här texterna, men en rör abstraktion.

Text A

Min mormor och morfar har ett sommarställe, en gård som heter Björnbo. Den ligger i Dalarna, alldeles nära Västerdalälven. Man ser älven från deras hus och på våren brukar den svämma över så att mormor kunde fånga gäddor bland hallonbuskarna. Mormor heter Ebba och var ganska pigg på den tiden då det här hände. Hon var inte lika gammal som morfar Edvin. Han hade ont i knäna och kunde inte gå så bra, men han ville ändå bo så där ute i naturen. Han gillade inte stadslivet. (ur Nilsson, B., 1998, *Björn!*)

Text B

Men livet var inte en fest för alla. Armén och flottan, liksom hovets lyxliv, kostade stora pengar, och allt betalades genom höga skatter. Bönderna betalade skatt på nästan allt: på jord, på sina skördar, på salt, tobak, vin och cider. Som vi nämnde på s 4 skulle bonden dessutom betala avgifter till kyrkan och godsherren. Sammanlagt fick han och hans familj bara behålla en fjärdedel av det han arbetade ihop.

Adelsmännen däremot var "kungar" på sina gods. En arrendebonde slet hårt för att överleva. Han behandlades med snålhet och förakt. Han fick inte jaga i godsägarens skogar och inte ens

skjuta de djur som kom ut ut skogen och förstörde hand grödor. (ur Körner, G. & Lagheim, L., 1994, *Historia [åk 7-9]. Den nya tiden – Franska revolutionen och 1800-talet*)

Text C

Kommer du ihåg att man kunde kalla hydroxidjoner för "trasiga vattenmolekyler", där det fattas vätejoner? Vad tror du då händer när man blandar de båda lösningarna? Jo, de sura vätejonerna och de basiska hydroxidjonerna förenas och blir till vatten!

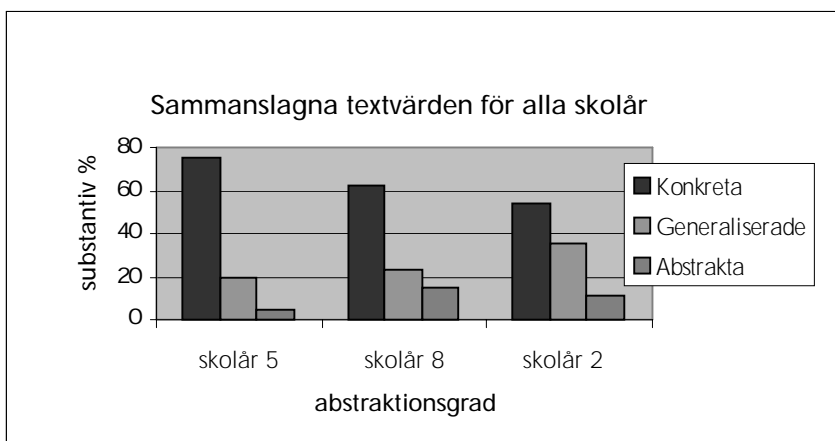
Den färdigblandade lösningen blir varken basisk eller sur utan neutral. Syran och basen har neutraliserat varandra. Reaktionen kallas för neutralisation. (Ekdahl, Christer, Nettelblad, Folke A, Pålsson, Anders, 1995, *Kemi Spektrum*)

Text A har sitt fokus på konkreta och mestadels specifika personer och saker, på berättarens *mormor* och *morfar* och *deras hus*. I de flesta fall förekommer dessa personer och saker enskilt, det är en specifik morfar man avser, inte gruppen morfäder i sin helhet. I de fall då det förekommer grupper av saker, som *gäddor* och *hallonbuskar*, refereras de till på ett vardagligt sätt. Det är också lätt att uppfatta dessa grupper av saker som just en benämning av ett flertal i sig specifika föremål. Även om detta är en fiktiv text så uppfattar vi de personer och föremål som nämns som vardagliga och faktiskt förekommande i tiden och rummet.

Text B, som kommer från ett samhällsorienterande ämne, fokuserar på större grupper av personer och föremål som *bönderna* och *adelsmännen*. Viktigt är även samhälleliga institutioner som *armén*

och *kyrkan*. Flera gånger refererar man också till ett generaliserat föremål eller en generaliserad person, till exempel *tobak*, *vin* och *cider*. I texten nämns en bonde som kan förefalla vara en enskild, specifik person, men i själva verket är det en ge-

är mycket vanligt förekommande i texter i naturorienterande ämnen) är generaliserat. Det *du* som tilltalas med direkta frågor är ett generaliserat *du*, inte en faktiskt förekommande person. Man befinner sig alltså här på ett hypotetiskt plan med ge-



ralisering av den roll som bönder i allmänhet hade under denna period. Textens fokus ligger alltså visserligen på att beskriva en faktiskt förekommande period i tiden och rummet, men denna period ses i ett större, generaliserat perspektiv. Personer och föremål i första hand beskrivs utifrån sina sociala och politiska roller.

Text C befinner sig på ett generaliserat och abstrakt plan. Texten handlar om ett tänkt experiment där man blandar två tänkta lösningar av ämnen. Texten i sin helhet handlar inte om någonting som har ägt rum, det experiment som beskrivs är tänkt, det är inte ett specifikt genomförande som återges. De ingående delarna är också tekniska och inte direkt möjliga att uppfatta med hjälp av våra sinnen, som till exempel *vätejoner* och *hydroxidjoner*. Även det tydliga tilltalet till läsaren (som

neraliserade och abstrakta företeelser.

Naturligtvis finns det en bredd inom ämnena, och man använder olika texter i olika klassrum och vid olika tidpunkter i ett och samma klassrum. Men det går att urskilja några intressanta mönster.

En första enkel iakttagelse är att alla undersökta texter med undantag för fem stycken innehåller åtminstone något konkret substantiv. De fem undantagen är texter inom det naturvetenskapliga fältet. Men det finns också en tydlig skillnad mellan texter i olika ämnen när det gäller abstraktion. Som förväntat har de berättande texterna i svenska störst andel konkreta substantiv och minst andel abstrakta substantiv. Texterna från samhällsorienterande ämnen utgör en mittengrupp. De naturorienterande texterna har i jämförelse en betydligt mindre andel konkreta

substantiv och betydligt fler generaliserade och abstrakta substantiv.

Man kan också se en tydlig ökning av graden av abstraktion med stigande skolår. Överlag så ökar andelen generaliserade och abstrakta substantiv i texterna från senare årskurser i alla ämnen.

Nödvändig abstraktion?

Texter kan ses som någonting som potentiellt rymmer olika textvärldar. Vi kan här tänka oss läsaren som en person som, beroende på förkunskaper och stöd runt lässituationen, med större eller mindre lättighet kan röra sig i en textvärld. En elev i årskurs åtta förväntas, kanske till och med under några få timmar, kunna röra sig i både den konkreta och verklighetsnära textvärlden i text A, i den generaliserade och allmänna världen i text B och i den generaliserade och abstrakta världen i text C.

Flera psykolingvistiska undersökningar pekar på att det är lättare att komma ihåg och återberätta konkreta texter än abstrakta. Ska man då försöka göra skoltexter så konkreta som möjligt?

Mary Macken-Horarik (1996) diskuterar hur lärande i olika så kallade domäner ser ut. Hon skiljer bland annat mellan lärande i en vardaglig domän, till exempel när man lär sig att putsa fönster, och lärande inom en specialiserad domän, exempelvis att förstå principerna för hur det periodiska systemet är uppbyggt. Hon menar att abstraktion tillsammans med användningen av tekniska uttryck kan ses som ett grundläggande språkligt verktyg för ett specialiserat lärande.

Vad händer om man försöker göra om lärande i en specialiserad domän till ett vardagligt lärande? Till exempel om man försöker omvandla abstrakta texter till

konkreta? Enligt Macken-Horarik är det just vad många läroboksförfattare och lärare gör. Man vill överbrygga klyftan mellan lägpresterande elevers vardagsspråk och de former av språk som en högre utbildning kräver. Macken-Horarik menar att elever därmed lämnas med inget annat än en skolversion av vardagskunskap. En sådan omvandling av specialiserad kunskap till vardagskunskap begränsar eleverna senare i livet.

Ett önskvärt mål för skolans texter är alltså inte att elever enbart ska få komma i kontakt med så konkreta texter som möjligt. Det är snarare viktigt att de får möjlighet att bredda sin repertoar av abstraktionsgrader för att smidigt kunna röra sig mellan olika abstraktionsnivåer och olika textvärldar. Som vuxna medborgare måste de ha tillgång till olika typer av texter i samhället. Att komma i kontakt med abstrakta texter och att få röra sig mellan olika nivåer av abstraktion fortsätter vara en viktig del av formell utbildning. ■

LITTERATUR

- Macken-Horarik, Mary, 1996: Literacy and learning across the curriculum: towards a model of register for secondary school teachers, I: R. Hasan & G. Williams (red.) *Literacy in Society*, London: Longman
- Sadoski, Mark, Goetz, Ernest T. & Rodriguez, Maximo, 2000: Engaging Texts: Effects of Concreteness on Comprehensibility, Interest, and Recall in Four Text Types. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 92, No. 1, 85–95
- Veel, Robert & Coffin, Caroline, 1996: Learning to think like an historian: The language of secondary school History, I: R. Hasan & G. Williams (red.) *Literacy in Society*, London: Longman

Projektet "Elevers möte med skolans textvärldar" leds av Caroline Liberg vid Uppsala universitet, med Agnes Edling, Åsa af Geijerstam och Jenny Folkeryd som medarbetare.

Kosta, Ombenning, Själevad

STAFFAN NYSTRÖM

Det finns många utmärkta studier över enskilda ortnamn, över enskilda förleder och efterleder i ortnamn samt ortnamn i ett visst landskap. Men först nu finns det ett samlat lexikon över ortnamnen i Sverige, Svenskt ortnamnslexikon. Här recenseras det av Staffan Nyström, ortnamnsexpert vid Riksantikvarieämbetet.

Vem av oss har inte åkt längst de svenska vägarna och förbluffad betraktat skyltarnas gåtfulla ortnamn? *Kosta, Ombenning, Själevad?* Varför heter det så? Vad betyder namnen? Man har önskat sig en bra förklaring – korrekt, koncis och inte alltför komplicerad. Och nu äntligen, efter år av arbete, finns ett stort antal sådana eftersökta ortnamns-

tolkningar samlade och utgivna i en smakfull och hanterlig handskfacksvolym kallad *Svenskt ortnamnslexikon*. Där läser man att namnet *Kosta*, som bärs av det smäländska glasbruket, är bildat av de första stavelserna i grundläggarnas släktnamn, Anders *Koskull* och Georg *Stäel von Holstein*, att *Ombenning* (*Amundabygning* år 1400) i Västmanland är sammansatt av det fornsvenska mansnamnet *Amund* och efterleden *benning* '(hytt)byggnad' och att *Själevad* (*Salaua* 1344, *Själawa* 1347) består av orden *själ* (dialektalt för *säl*) och *ava* 'trång vik'.

Svenskt ortnamnslexikon (SOL) har utarbetats gemensamt av en forskargrupp inom Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI), som även är utgivare, och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Redaktör är Mats Wahlberg (SOFI). Som huvudförfattare står Thor-

sten Andersson, Eva Brylla, Lennart Hagåsen, Svante Strandberg, Ulla Swedell, Mats Wahlberg och Per Vikstrand och som övriga författare Lennart Elmenvik, Staffan Fridell och Leif Nilsson. Boken utkom lagom till sommaren 2003 och har redan blivit en stor framgång – även kommersiellt – vilket glädjande vittnar om att intresset för ortnamn är stort också hos gemene man.

Syftet med SOL är enligt förordet ”att presentera kortfattade, populärvetenskapligt hållna förklaringar till de mest kända ortnamnen i Sverige”. Lexikonet är tänkt som en ”uppslagsbok för hemmabruk, för skolan och för användning på resor runt om i landet”. Min uppfattning är att SOL i allt väsentligt motsvarar dessa syften. Boken är överlag tilltalande att använda och till detta bidrar ett 80-tal illustrativa kartor och fotografier. De ”mest kända ortnamnen” innebär naturligtvis att redaktionen har tvingats välja och vraka. Många läsare kommer att sakna ”sitt” namn i lexikonet, men åt detta är inte mycket att göra. Det finns flera miljoner ortnamn i Sverige och en hård gallring är helt nödvändig. På bokens 422 sidor ryms förutom inledning, register och en omfattande, geografiskt ordnad litteraturförteckning, närmare 6 000 namnartiklar, de flesta om svenska namn, men också många om finska och samiska namn i Sverige.

Enhetliga artiklar

Artiklarna är uppbyggda efter ett enhetligt mönster. Vi tar som exempel *Knivsta*, var senast tillkomna kommun:

Knivsta kn, sn, tätort, Ärlinghundra hd, Uppland. *ecclesie Knifsta* 1288. – Tätorten är framvuxen vid en år 1866 inrättad järnvägs- och poststation. Denna förlades knappt 2 km norr om Knivsta kyrka och namngavs efter socknen. Socknen har övertagit namnet från en gård. I förleden ingår möjligen ett mansbinamn fsv. **Knif*. Efterleden är → *sta(d)*.

Först i artikeln står uppslagsformen

Knivsta i fetstil. Detta är den officiellt fastställda formen av namnet, den som finns i fastighetsregistret och på de allmänna kartorna från Lantmäteriet. Efter denna anges först vad namnet åsyftar (i fallet *Knivsta* en kommun, socken och tätort), sedan var den namnbärande lokalen ligger. För lokaliseringen används genomgående

Det finns
miljoner ortnamn
i Sverige,
i boken
ryms 6000.

den administrativa indelning som gällde i Sverige före den sista stora kommunreformen 1952. Visserligen har den indelningen spelat ut sin roll i många nutida sammanhang men i stor utsträckning används den ännu inom arkiv- och museisektorn och inom historisk forskning. En ort lokaliseras därför till socken, härad/tingslag och landskap (ej till kommun och län). Direkt efter lägesangivelsen följer normalt det äldsta kända skriftliga belägget med årtal (*ecclesie Knifsta* 1288), såvida inte detta är korrupt eller på annat sätt olämpligt för en tolkning. Efter belägget följer en namntolkning som ibland innehåller konstruerade ord- och namnformer, vilka då föregås av *, såsom det an-

tagna men obelagda mansbinamnet **Knif*. Ibland finns en pillhänvisning (→) till någon annan artikel i boken, i fallet *Knivsta* till artikeln *sta(d)*. På frampärmens insida finns en karta över Sverige indelat i landskap. På bakpärmen finns en förkortningslista. Allt detta förklaras klart och tydligt i inledningen.

Urval

Samtliga namn på socknar (församlingar), städer, kommuner, län, landskap och landsdelar har tagits med i SOL liksom de flesta tätorter och många naturnamn. Ibland sammanfaller kategorierna i ett och samma namn (*Knivsta* är namn på såväl en kommun som en socken och en tätort). Man hittar t.ex. sockennamnet *Lima* (Dalarna), vilket sägs innehålla ordet *lim* 'murkalk' med syftning på kalkhaltig jord, och man hittar stadsnamnet *Vimmerby* (*Vimarby* 1354), som övertagits från en tidigare by vid **Vima* 'den vimlande, krokiga ån' (nu en del av *Stångån*). Om landskapsnamnet *Medelpad* läser man att det fanns redan på 1200-talet i olika former (*Mizalpaz* 1257, *Medal pada* ca 1273) och att det sannolikt innehåller en motsvarighet till vårt nutida *medel* 'i mitten belägen', kombinerat med ett ord med innebörden 'flack/sank strandterräng'. År 1634 kom *Medelpad* att ingå i det län som då tillskapades under namnet *Västernorrlands län*. Länet har fortsatt att finnas i olika skepnader fram till i dag, men varför *Västernorrland*? Jo, det namnet var i bruk långt innan de norrländska länen skapades. Norrland var delat i två de-

Svenska,
samiska och
finska namn
ska användas
samtidigt.

lar efter de bägge rikshalvorna: *Västernorrland* (*Westre Nordlandenn* 1574) på den västra sidan av Bottenviken och *Östernorrland* (*Østernorlandia* 1327, en latiniserad form) på den östra, finska sidan.

Bland naturnamn och namn som inte hör till grupperna socken, kommun, tätort, hittar man t.ex. *Hallandsås* (höjdsträckning), *Möckeln* (sjö), *Mösseberg* (berg), *Nissan* (vattendrag), *Selaön* (ö), d.v.s. namn på större, dominanta naturlokalerna av olika slag, vilka självklart måste tas med i ett nationellt översiktsverk. Men när man betat av de allra mest kända platserna blir givetvis urvalet extra knepigt och allt mer subjektivt, och någon gång kan det vara svårt att förstå vad som kvalificerat just detta namn för en plats i SOL. Sjön *Balungen* norr om Enviken i Dalarna – för att ta ett exempel – får en egen artikel, där två äldre

belägg anges men tolkning saknas: "Namnet är dunkelt". Här kunde man kanske ha använt det eftertraktade utrymmet bättre? Man hittar också en grupp namn av allehanda slag som verkar ha tagits med för att platserna är välbesökta eller välkända av andra skäl: *Almedalen* (park), *Anundshög* (fornlämning), *Arlanda* (flygplats), *Bejershamn* (fågelokal och naturreservat), *Blå vägen* (väg) o.s.v. Det är ett klokt urval med tanke på bokens syfte och förväntade användare.

När det gäller enstaka gårdars och byars namn, så saknas de i princip i SOL, såvida de inte sekundärt också har blivit namn på t.ex. en socken, en stadsdel eller en tätort. Men vissa gård- och bynamn

har trots allt begåvats med egna namnartiklar. *Bialitt* 'Bida lite!' heter en gård i Torrlösa i Skåne, tidigare en krog som var i bruk från 1600-talets slut till 1800-talets början. Namnet *Bialitt* – som blev riksbeaktat genom ett tv-program på 1960-talet – hör till en speciell typ, s.k. imperativiska namn, som vi ofta hittar just på krogar och värdshus: *Snörom*, *Trillin*, *Tittente* 'Titta in till' o.likn. Det är lätt att hålla med redaktionen när de valt att låta en del av dessa namn få plats i SOL. Svårare att förstå är varför egna namnartiklar har avsatts för bynamnen *Blåvik*, *Borg*, *Madäng*, *Mörbylilla*, *Ola* och *Silletorp* för att ta en handfull exempel bland rätt många.

Blåvik by, Lycksele sn, Lappland → *Blåvikssjön*

Blåvikssjön sjö, Lycksele sn, Lappland. – Sjönamnet är bildat till *Blåvik*, namn på en by vid sjön, eller till *Blåviken* som alternativt namn på hela sjön eller som namn på en del av den. Förleden i *Blåviken* (*Stoora Blååwijkan* 1705) innehåller sannolikt *blå* i den äldre betydelsen 'blåsvart, mörk' med syftning på vattnets färg. Efterleden anger att sjön kan uppfattas som en vik av Umeälven.

Artikeln *Blåvik* innehåller således endast en lokalisering och en hänvisning till en annan artikel intill. Endast ett litet urval bynamn får plats i boken, varför just detta? Det hade räckt med artikeln *Blåvikssjön* och utrymme hade frigjorts för behandling av helt andra bynamn.

Som framgår av artikeln *Knivsta*, där det med → hänvisas till artikeln *sta(d)*, är det inte bara enskilda ortnamn som tas upp i SOL utan också vissa frekventa namnelement. I ett femtiotal, lite längre

översiktartiklar behandlas *bol*, *by*, *hem*, *hov*, *hult*, *lösa*, *måla*, *rum*, *sta(d)* och andra typbildande efterleder liksom begreppen *hundare*, *husaby*, *härad*, *socken* och de frekventa namnen *Karlaby*, *Stavgard*, *Stenstugu* och *Stommen*. De här artiklarna är mycket bra och användbara också i mer akademiska, pedagogiska och vetenskapliga sammanhang. Även om de är kortfattade och kompakta så summerar de forskningsläget och tillgängliggör relevanta åsikter på ett utmärkt sätt.

Tillgängligt och tillförlitligt

Hur är då Svenskt ortnamnslexikon att använda? Ja, i mitt tycke fungerar boken som sagt så bra som det är möjligt. Den är lätt att använda och smidig att slå i. Måhända klarar inte varje skolelev och varje resenär av att tillgodogöra sig precis all information i boken, men det kan man inte heller kräva av författarna och redaktionen. Ortnamnen i Sverige är ju en följd av språk och samhälle i ett komplext samspel under tusentals år. Att ge en alltför förenklad bild av allt vad detta resulterat i vore att göra våld på verkligheten. I någon mån förs läsaren nu in i ortnamnsforskningens grunder genom bokens fina inledning, där vi hittar korta avsnitt om namnens ålder, olika ortnamnskategorier, namnens struktur och om namntolkning. Ett särskilt avsnitt om ortnamnsvärd kopplar namnen till dagens lagstiftning och praktiska hantering. Ett annat avsnitt om finska och samiska namn är mycket klagörande och ger en nyttig bakgrund till de enskilda namntolkningarna. Enligt Kulturminneslagen skall "svenska, samiska och finska namn så långt möjligt användas samtidigt på kartor samt vid skyltning och övrig utmärkning i flerspråkiga områden". Som flerspråkiga områden räk-

nas några kommuner i norra Sverige, men (ursprungligen) finska namn finns också i finnmarkerna i Dalarna (t.ex. *Noppikoski* 'Knoppforsen') och Värmland. Under arbetet med att kartredovisa och skylta de samiska ortnamnen har valet av språk och ortografi ofta hamnat i fokus för diskussionen. I SOL finner vi alla samiska språkvarianter representerade: *Naimakka* i Karesuando är en finsk återgivning av platsens nordsamiska namn *Njáimmit*. *Namádis* 'namnlös' är ett lulesamiskt namn på ett fjäll i Sareks nationalpark. *Stekenjokk* i Vilhelmina är en försvenskning av sydsamiska *Stihkenjohke*, givet efter en bäck, vars namn i sin tur kommer av fjället *Stihke*. *Barturte*, som är ett fjäll vid Kungleden, är en äldre stavningsform av arjeplogsamiska *Barturtte*, vars förled sannolikt innehåller ordet *bartta* 'rökstuga'.

Mycket av informationen och tolkningarna i SOL bygger på SOFI:s arkivmaterial, t.ex. de äldre belägg som excerperats och successivt fogats till samlingarna under lång tid. I enstaka fall har emellertid arkiven (och därmed författarna) inte lyckats integrera de nya rön som kommit fram genom bl.a. projektet Det

medeltida Sverige: *Hæsliby* 1333, som i SOL sägs vara det äldsta belägget på stadsdelsnamnet *Hässelby* i Stockholm, åsyftar i stället *Hässelby* i Börje socken i Uppland. Den osäkerhet som i SOL sägs råda kring belägget *Sæby* 1450 för *Sånga-Säby* i Uppland är överspelad och råder inte längre. För den gamla färdvägen *Letstigen* finns ett 20 år äldre belägg (*Lät-her stigen* 1500, avskrift) än det som anförs i lexikonet, etc. Kan man då inte lita på SOL? Jodå, självklart kan man det! Det handlar här om ett fåtal sporadiska brister som dessutom inte påverkar själva tolkningen av namnen. Författargruppen har lyckats skapa ett tillförlitligt och modernt ortnamnslexikon, där så långt det är möjligt namnforskningens aktuella ståndpunkter redovisas. Jag rekommenderar varmt SOL som en mycket innehållsrik, användbar och stimulerande bok. Att den bör finnas på varje bibliotek är en självklarhet och i varje skola en önskan. Med lite mer insikter i ortnamnens bakgrund och betydelse på olika håll ute i samhället om kommer förhoppningsvis också namnforskningen och namnvården att lättare kunna försvara sin plats i framtiden. ■

NYUTKOMMET

Klok handledning

Det finns numera många handledningar i att skriva och tala. Kännetecknande för Bo Renbergs *Bra skrivet, väl talat.Handledning i skrivande och praktisk retorik* (Studentlitteratur, 2004) är den starka tonvikten på det arbete som ligger bakom en välformulerad text eller effektiv muntlig framställning. Avsnittet om skrivande bygger i mycket på den syn på skrivprocessen som slog igenom i Sverige på 1980-talet, avsnittet om tal tar avstamp i retoriken. Renberg är dock ingen nyfrälst modellbyggare, utan framför allt en mycket kunnig och erfaren svensklärare, verksam vid Luleå tekniska universitet. Den välskrivna och praktiskt inriktade boken är därför fylld av kloka synpunkter och användbara råd. Målgruppen är nog i första hand studenter, men Renbergs angreppssätt räcker till för många slag av tal och texter. Den som vill ha säkrare grund för sitt språkarbete har åtskilligt att hämta.

Olle Josephson

Sho

Abou ('kolla!'), *jallajalla* ('kom igen!') eller *guss* ('tjej') börjar långsamt lösgöra sig från sin invandrarstämpel och begripas av vilken svenne som helst. Men hur ska man veta vad *aina*, *popo* och *knasa* betyder?

Jo, sedan någon månad går det bra att hitta betydelserna 'polis', 'rumpa' respektive 'åka fast' i språkprofessorn Ulla-Britt Kotsinas och rapparen Dogge Daggelitos ordlista *Förortsslang* (Norstedts Ordbok). Ungefär 1 500 slangord, företrädesvis från Botkyrka, Rosengård, Angered, Bergsjön och Hammarkullen, får sin förklaring.

Som i alla slangordlistor blandas relativt etablerade och spridda ord, *para* ('pengar'), *gitta* ('gå, dra i väg'), med sådant som förefaller mer tillfälligt och lokalt, *canada guss* (överklasstjej), *få en julgran i rondellen* ('misslyckas'). Allt är inte nytt; gamla ekensiskar kan nicka igenkän-

Gamla ekensiskar kan nicka igenkännande åt *lack*, *palla* och *maron*.

nande åt *lack* ('sur, arg'), *palla* ('orka') och *maron* ('bröd'). Som helhet en utmärkt introduktion i det som i helt andra slags förorter, som

Fruängen och Farsta, kallas shobrespråk (efter *sho brelen* 'hej').

Olle Josephson

Vetenskap på norska

En gång i tiden var latin den lärda världens *lingua franca*, d.v.s. hjälpspråk mellan människor med olika modersmål. Nu ser engelska ut att ha övertagit denna roll. Forskare väljer helt enkelt bort nationalspråket till förmån för engelskan. Läget i Norge får man belyst i konferensrapporten *Språk i kunnskaps-*

samfunnet. Engelsk – elitens nye latin? (red. Dag F. Simonsen, Gyldendal: Oslo 2004).

Det rationella motivet till valet av engelska som vetenskapsspråk är att man vill bli förstådd av kollegor i andra länder. Men detta motiv är inte alltid relevant; man måste också kunna göra sig förstådd hemma. De flesta forskare väljer heller inte språk medvetet utan följer bara vad som uppfattas som en norm, och i dag är engelska norm. Universitetsinstitutioner uppfattar sig inte längre som nationella kulturinstitutioner med ansvar för landets språk utan nu är man i globaliseringens namn "centres of excellence".

Den engelska som presteras är inte alltid så god. I stället för att lägga ned möda på "språktvätt" av dåliga engelska texter, borde man i högre utsträckning skriva på sitt modersmål och låta översätta. Dyrbart, men rationellt och lönsamt i längden.

Konferensrapporten andas ändå en hel del optimism. Vetenskapsvärldens språkbyte verkar nu ändå intressera flera än språkvårdarna. Norska skall nog leva vidare även som vetenskapsspråk, men det gör det inte utan en medveten språkpolitik. Och det gäller förstås även för svenska.

Birgitta Lindgren

Ingen bred boll

V arför kan en väg vara *bred* men inte en fotboll? Frågan besvaras av Anna Vogel i hennes doktorsavhandling *Swedish Dimensional Adjectives* (Stockholms universitet, 2004). Den redovisar

en semantisk analys av de svenska dimensionsadjektiven *hög, lång, bred, smal, vid, trång, tjock, tunn, djup, grund, lång* och *kort* i deras rumsliga, icke-metaforiska betydelse. Jämförelser har också gjorts med ett antal andra indoeuropeiska språk.

Två övergripande resultat är av speciellt intresse. Det första gäller synen på kollokationer, d.v.s. icke fasta ordkombinationer. Vissa kan klassificeras som prototypiska, vissa som perifera och andra som oidiomatiska. En prototypisk användning av *bred* är *en bred väg*, medan *en bred fotboll* är oidiomatisk. *Bred* kombineras nämligen i de flesta fall med substantiv som betecknar föremål som har en utsträckning som är fullt synlig i språkanvändarens synfält. Föremålets huvuddimensioner bör också breda ut sig parallellt med markytan, och det ska kunna

Anna Vogel visar att renodlade motsatser, så kallad full antonymi, inte existerar.

uppfattas som tvådimensionellt, d.v.s. sönderfalla i två hälfter, den ena åt vänster, den andra åt höger.

Det andra övergripande resultatet gäller motsatsord. Anna Vogel visar att renodlade motsatser, så kallad full antonymi, inte existerar. Mot t.ex. *djup* svarar inte bara *grund* utan också *flat, platt, tunn, gles, liten* och *låg*.

Avhandlingsspråket är engelska, men föredömligt nog finns en välskrivna och pedagogisk svensk sammanfattning.

Erika Lyly

Identiteten

Det främsta redskapet för vardagligt identitetssökande är språket. Hur det kan fungera framgår av Charlotte Engbloms doktorsavhandling *Samtal, identiteter och positionering* (Stockholms universitet, 2004). Engblom har undersökt samtal mellan gymnasister vid ett stockholmskt förortsgymnasium, flertalet med invandrabakgrund.

Självfallet är valet av språk en identitetsmarkör. Två språk använder dock alla: svenskan är helt dominerande, och mer eller mindre fasta fraser på engelska har uppgifter som ämnesavslutare eller ironiska distansmarkörer. Engblom har också undersökt hur gymnasisterna kategoriserar varandra i samtalen: efter skola "en riktig Vikiselev", efter bostadsområde, "ett riktigt turkställe", efter religion, "jag är mer ateist än vad jag är katolikt" och efter familjenormer: "min mamma och pappa behandlar mej och min bror samma alltså". Deras *vi* syftar ofta på vi invandrare, vi svenskar, vi klasskamrater, vi i min familj, vi i min religion. Men det handlar inte om *vi pojkar* eller *vi flickor*.

Olle Josephson

Olika svensklärare

Vilka lärarkommentarer får gymnasisterna på sina uppsatser i svenska? Ja, det är högst olika, visar Görel Bergman-Claesson i sin mycket läsvärda forskningsrapport *Tre lärare – tre världar* (Uppsala universitet, 2003). Den ena läraren skriver en långre kommentar efter

uppsatsen och diskuterar innehållet i positiv anda. Den andra gör löpande kommentarer till styckeindelning, grammatik och ordval, med sammanfattande plus och minus på slutet. Den tredje skriver ett separat blad med synpunkter på innehåll och genretypiska formkrav. Alla undervisar på kursen Svenska B. Är det verkligen samma kurs? undrar författaren.

Rapporten kan beställas från Kansliet för humaniora och samhällsvetenskap, Box 256, 751 05 Uppsala.

Olle Josephson

Festligt

Catharina Grünbaum, språkvårdare på Dagens Nyheter och tidigare på Svenska språknämnden, har fått en festskrift på sin 60-årsdag, *Språkets vård och värden. En festskrift till Catharina Grünbaum* (Norstedts Ordbok, 2004), vackert och finurligt illustrerad av Björn Ingerlund och Håkan Ljung. Här medverkar både tidningsfolk och språkfolk med ett fyrtiotal artiklar.

Spännvidden är stor. *Bernt Olsson* berättar så levande om sin barndoms språk att man känner dofterna, *Bo Strömstedt* skriver lika

medryckande under titeln: "Hur jag tror att jag började lära mig svenska språket", *Jan Svanlund* reder ut varför sex är så kne-

Bernt Olsson berättar så levande om sin barndoms språk att man känner dofterna.

pigt. *Gun-Britt Sundström* tar upp interjektioner som *suck!*, *tänka!*, *Åke Jonsson* granskar sportspråk i spalterna i sin artikel "Vitsen, slangen, bildspråket och bragden", *Jan Paul Strid* skriver om "Rökstenen, götarna och goterna", *Kenneth Larsson* berättar om sina mödor som språksamordnare i EU-kommissionen, *Ulf Teleman* skisserar den svenska avstavningsens historia. Även grannspråken tas upp; exempelvis redogör *Finn-Erik Vinje* för språkreformatoriska erfarenheter i Norge. Boken inleds med sonetten "Mälardrottningen" av *Bo Löfvendahl* och avslutas med en dikt av *Lars Huldér*. "Tänkta och otänkta tankar om språket, enkanterligen det svenska."

Olle Josephson

Språkpsykologi

Språkpsykologin, eller psykolingvistik, är en del av språkvetenskapen. Många förväntar sig att ämnet ska handla om själen. Men traditionen är en helt annan. Psykolingvisten kartlägger reaktionstider, läshastigheter, ordassociationer, minnesbehållning, triviala felsägningar m.m. Syftet är att konstruera modeller för hur individen, som det heter, processar språk.

Till denna traditionella psykolingvistik har *Lars Melin* skrivit en kort introduktion, tänkt som lärobok på universitetens grundkurser: *Språkpsykologi. Hur vi talar, lyssnar, läser, skriver och minns* (Liber, 2004, 130 sidor). Den ger god och kunskapsrik inblick i grundläggande forskningsfrågor. Den förtjänstfulla kortheten leder dock ibland till att resonemangen

blir svåra att följa, trots ett enkelt språk. Det går för fort. De senaste tio, femton årens forskning är också tunt representerad.

Olle Josephson

Kåseristil

Sex nutida kåsörer i Göteborgs-Posten får sin stil grundligt beskriven i *Magnus Fernbergs* avhandling *Kåseristil* (Göteborgs universitet, 2004). Det sker mot en bakgrund av hela 1900-talets kåserihistoria och skissartade analyser av kåsörlegender. Eld och Kar de Mumma introducerade de stående personerna och dialogen, Bang utmärktes av det starka engagemanget, Red Top skapade gärna en sammanhängande och avslutad berättelse. Liknande skillnader finns i dag: signaturen Tyko är absurd i Cello-traditionen, signaturen Jehu ställer krav på läsaren med allusioner och inferenser. De kvinnliga kåsörerna tenderar att skriva personligare, mer vardagsnära och med ett enklare språk.

Fernbergs relativt lättlästa avhandling är kanske inte så väl sammanhållen med sitt stora material, sina många snabba karaktäristiker och sin kombination av när läsningar och strikt kvantitativa metoder.

De kvinnliga kåsörerna tenderar att skriva personligare, mer vardagsnära och med ett enklare språk.

Men det innebär också att författaren får mycket sagt om kåseristil.

Olle Josephson

Ny ordbok

Nyutkomna *Norstedts svenska ordbok*, utarbetad vid Språkdata av bland annat Sture Allén och Sven-Göran Malmgren, är en förkortad version av tredje upplagan av *Svensk ordbok* (1999). Den är betydligt behändigare till formatet och innehåller cirka 72 000 ord och uttryck i jämförelse med *Svensk ordboks* 92 000. Den är också något restriktivare än förlagan med sammansättningar, exempel och hänvisningar till synonymer och motsatser. Det finns alla skäl att välkomna den nya ordboken som en högst användbar och alldeles utmärkt svensk ordbok i mellanstorlek. Enda besynnerligheten är att beroendeförhållandet till *Svensk ordbok* ingenstans framgår.

Olle Josephson

Idiom på bordet

Frasen *lägga korten på bordet* är ett *idiom*, d.v.s. ett uttryck som man inte direkt förstår utifrån de ingående ordens betydelser. Den idiomatiska betydelsen är 'öppet lägga fram alla fakta'. Detta idiom och ytterligare trettiofem analyseras av Emma Sköldberg i avhandlingen *Korten på bordet. Innehållsmässig och uttrycksmässig variation hos svenska idiom* (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 31. Göteborgs universitet, 2004).

Idiomen kan variera i olika grad till innehåll och form. Idiomet *se dagens ljus* har t.ex. skiftande betydelser: 'födas' när subjektet är en levande varelse, 'uppkomma' i fråga om olika företeelser och 'träda i kraft' om lagar. Idiomet *lägga korten på bordet* varierar inte till betydelsen, däremot till formen: utvidgat som *lägga alla kort på bordet*, avkortat som direkt uppmaning, *korten på bordet!*

Varför är vissa idiom mer varierbara än andra? Sköldberg ser en tänkbar förklaring i möjligheten att dela upp den idiomatiska betydelsen på olika betydelsekomponenter. Mycket varierbart är t.ex. *dra sitt strå till stacken*. Här kan man se ett samband mellan *dra sitt strå* och betydelsekomponenten 'bidra' och mellan *stacken* och betydelsekomponenten 'gemensamt ändamål'.

Idiomet *lägga korten på bordet* varierar inte till betydelsen, däremot till formen.

Ulla Clausén

Svenskans beskrivning

Rapporten från den tjugosjätte sammankomsten för svenskans beskrivning föreligger nu i *Svenskans beskrivning 26* (Hallgren & Fallgren, 2004). Temat för plenarföreläsningarna var

”Svenskan i ett mångspråkigt Sverige”. Men sedan behandlas som vanligt stort och smått i svenskan, t.ex. om vi i framtiden skall heta sådant som *Brunstgnägg* och *Skrymer*, huruvida det finns supradentaler i finlandssvenska, dislokationer och fristående topiker (vad det är får man veta om man läser artikeln), vilka våra attityder är till importord samt hur det går när språket inte lyder språkvetarna.

Birgitta Lindgren

Varierat

Om Sveriges statsminister frågade hur man skulle bära sig åt för att bevara svenskan riktigt stabil, så har den norske språkvetaren Helge Sandøy ett prompt svar. Sprid ut svenskarna i befolkningsenheter om tio till tjugo invånare! Lägg tre, fyra kilometer och inga vägar mellan varje enhet! Håll läskunnigheten hög, men se till att ingen flyttar ut eller in i landet! Det är den isländska modellen från 1100-tal till 1800-tal, och den har lett till ett förbluffande stabilt och enhetligt språk med få regionala särdrag.

Sandøys tankeexperiment återfinns tillsammans med tretio andra uppsatser i *Language Variation in Europe*, utgiven av Britt-Louise Gunnarsson m.fl. (Uppsala universitet, 2004). Boken är resultatet av internationell konferens i juni 2003 om språklig variation i Europa. Samtliga uppsatser är rapporter från stundom mycket smala avsnitt på forskningsfronten. Men den som klarar

lingvistengelskan kan hitta åtskilligt intressant om exempelvis sydsamiskans överlevnadschanser, engelskan som lingua franca i Schweiz eller demokratiska tendenser i engelskt överklassuttal.

Olle Josephson

Lära läsning

Carsten Elbro är professor i läsning i Köpenhamn. Hans bok om hur det går till när man läser och framför allt lär sig läsa, *Läsning och läsundervisning* (Norstedts ordbok, 2004), har översatts till svenska och anpassats till svenska förhållanden – till exempel handlar kapitel 4 om svensk stavning, inte om dansk. Erlbro kan sägas tillhöra den moderna läsforskningens huvudfåra. Han lägger tonvikten vid hur olika tankeprocesser automatiseras under läsinläringen, men glömmmer inte yttre faktorer som motivation och förförståelse.

Läsning och läsundervisning vänder sig i första hand till lärarstudierande av alla sorter, och den är en typisk lärobok med ordentliga sammanfattningar och

övningar. Men alla som söker överblick över moderns läsforskning kan ha gott utbyte.

Olle Josephson

Alla som söker överblick över modern läsforskning kan ha gott utbyte.

Tysk stavning

Den tyska stavningsreformen som introducerades i mitten av 1990-talet och som skulle vara genomförd 2005 har stött på hårt motstånd. Redan från början deklarerade ett stort antal tongivande författare att de inte tänkte följa den. Föräldrar har inlett processer, åberopande att den kränker föräldrarätten. I Schleswig-Holstein har den förlorat i en folkomröstning. Och nu i somras deklarerade några ledande tidningar och Springerförlaget att de överger den.

Anledningen är inte bara en allmän förändringsovilja, utan kanske mera att den nya stavningen i många stycken så uppenbart är en dålig kompromiss. Särskilt två saker verkar ha retat upp folk. Den ena är att man numera bara får skriva det speciella tecknet för dubbelt s, ß, efter lång vokal, alltså *Straße* men *Gasse*. Vidare, och det är kanske mest uppseendeväckande, så skall man skriva isär sammansättningar. Man skall alltså skriva *Hand voll* i stället för *handvoll* (handfull), *Krieg fünd* i stället för *kriegfüh-*

rend (krigförande), *wieder sehen* i stället för *wiedersehen* (återse).

Angelägnare hade varit att avskaffa stor begynnelsebokstav hos substantiven, att förenkla stavningen av ord av grekiskt ursprung (*Theater, Diphthong*) och att avskaffa ß helt. Men alla sådana förslag försvann i kompromissandet.

Birgitta Lindgren

Skriver dem fel?

Språkvård 3/2003 rapporterade Gisela Håkansson och Catrin Norrby att studenter skriver *dem* i stället för *de* när pronomen kommer efter verbet i satsen: "Vad kostar *dem*?"

Resultaten kan jämföras med dem Beatrice Ciolek redovisar i en c-uppsats från Uppsala universitet. De pekar inte riktigt åt samma håll.

Ciolek jämför användningen av vissa talspraksformer i uppsatser från årskurs 9 och i gymnasieuppsatser. *De* för *det* är mycket ovanligt, *han* för *hon* försvinner nästan vid övergången till gymnasiet, och antalet *dom* för *de* eller *dem* halveras. Gymnasisterna lyckas i huvudsak hålla isär *de* och *dem*. Av 94 *dem* är 11

felaktigt använda som subjekt. Av 470 *de* är 8 felaktigt använda som objekt.

Det tyder på att distinktionen *de/dem* är möjlig att upprätthålla i svenskt skriftspråk också i nästa generation – om man så önskar.

Olle Josephson

JO-anmälan

Forskning i Sverige måste bedrivas på både engelska och svenska, inte bara på engelska. Rådet för högre utbildning, som är knutet till Högskoleverket, skrev i sina instruktioner att "ansökan på svenska behandlas ej". Rådet JO-anmälades av Patrick Åström, språkforskare vid Stock-

Rådet för högre utbildning skrev i sina instruktioner att "ansökan på svenska behandlas ej".

holms universitet. Han skrev i anmälan att anvisningen strider mot förvaltningslagen, lagen om minoritetsspråk och EU:s allmänna princip att EU-medborgare ska kunna använda sitt lands officiella språk i myndighetskontakter.

I sitt svar till JO medgav Högskoleverket att det gjort fel. Rådet kommer att ändra sin formulering till "Det är önskvärt att ansökan skrivs på engelska, eftersom de ansökningar som går vidare kommer att bedömas av experter både i Sverige och utomlands".

Det kan se ut som en mycket begränsad reträtt. Tvärtom. Ändringen innebär ett ställningstagande för att svenskan är ett "komplett och samhällsbärande språk", som det heter i utredningen *Mål i mun*. Den ska kunna användas också i forskningsansökningar.

Olle Josephson

Sälja ut modersmålet

I tidigare nummer har vi skrivit om den nya tolkordningen i EU: varje land ska beställa och betala för tolkning till och från sitt språk. Denna nya ordning har snabbt lett till en försämrad position för svenskan. År 2001 tolkades ungefär en tredjedel av alla arbetsgruppsmöten i EU till och från svenska. Under 2004 har svenskarna begärt tolkning från svenska för vart tionde möte och tolkning till svenska för vart tjugonde.

Danskar begär tolkning ungefär fyra gånger så ofta, och nederländare i sju fall av tio. Tolkningsfrekvensen har

alltså inget att göra med faktiska språkkunskaper. Holländare och danskar är minst lika bra på engelska, tyska och franska. Möjligen är svenska tjänstemän bäst på att överskatta sina engelskkunskaper, och möjligen har de lättare att hävda sig i karriären hemma i Sverige om de avstår från tolkning.

För det tycks röra sig om medveten språkpolitik från UD:s sida. Svenska ledamöter i EU-arbetsgrupper som begärt svensk tolkning lär ha fått höra från den svenska EU-representationen att UD inte uppskattar sådana önskemål. Påtryckningar på svenska ledamöter i EU-parlamentet om att använda engelska lär också ha förekommit; varje parlamentsledamot ska numera uppge sin språkliga profil. Svenska tolkar går nu delvis arbetslösa i Bryssel och lyfter EU-lön utan att ha något att göra.

Självklart kan svenska inte alltid användas i EU-sammanhang. Men det är ett mycket långt steg från det konstaterandet till att aktivt motarbeta svenskan. Att UD i sin dumsnåla ambition att spara mest tolkpengar möjligt nu verkar redo att ta det steget är påligt. Så lite är slagor-

den om ett mångspråkigt Europa värda i den svenska utrikesförvaltningen.

Olle Josephson

Teckenspråk och finska

Finns det mer än ett språk i ett land, krävs lagstiftning och språkpolitik – annars blir de mindre språken alltför förtryckta.

Ett gott bevis på den tesen är att två statliga

Finns det mer än ett språk i ett land, krävs lagstiftning och språkpolitik – annars blir de mindre språken alltför förtryckta.

språkutredningar för närvarande är i gång. Den ena ska lägga fram förslag om hur teckenspråket, modersmål för ungefär 10 000 svenskar, kan få en starkare ställning. Ska det erkännas som nationellt minoritetsspråk, på samma sätt som finska, meänkieli, samiska, romani och jiddisch? Ett betänkande ska vara klart till sommaren 2005.

Den andra utredningen gäller finskan. Ungefär 300 000 svenskar har finska

Bara i fem kommuner i
har man rätt att använda
finska i domstolar och
myndighetskontakter.

som modersmål, och en mycket stor del av dem bor i Stockholmsområdet och städerna kring Mälaren. Men bara i fem kommuner i nordligaste Sverige har man rätt att använda finska i domstolar och myndighetskontakter. Kan finskan få samma ställning i Stockholms- och Mälardalsregionen? Utredningen beräknar att vara klar i mars 2005.

Mer information finns på <www.sou.gov.se/utredningar>, där teckenspråket sorterar under Socialdepartementet och sverigefinskan under Justitiedepartementet. (Ja, så blir det när det inte finns någon sammanhållen språkpolitik.)

Olle Josephson

Ny skolordlista

Vilket ord betyder "det att man tycker någon är bra och har rätt att vara som hon/han är"? Rätt

svar är *respekt*, och förklaringen står i den nya upplagan av *Skolordlistan* (Norstedts Ordbok). Den har nu kommit i ny, kraftigt omarbetad upplaga, utgiven av Svenska Akademien

och Språknämnden, med Svenska Akademiens ordlista som utgångspunkt och Lisa Rudebeck som huvudredaktör.

I tidigare upplagor förklarades *respekt* som

I tidigare upplagor
förklarades *respekt*
som "aktning, hänsyn,
fruktan".

"aktning, hänsyn, fruktan". Vackra ord, men kanske inte så mycket begripligare än uppslagsordet. Den nya upplagan lägger alltså stor vikt vid användbarheten också för tolvåringar, till och med tolvåringar som har annat modersmål än svenska. Exempelvis ges alla böjningar som fullformer (*respekt, respekten*). Lättillgängligheten gör Skolordlistan med sina 35 000 ord och fraser till en utmärkt första ordbok.

Den kan naturligtvis köpas i bokhandeln men

också beställas från Svenska språknämnden.

Olle Josephson

Ju från Språknämnden

Ju är den korta huvudtiteln på det mellanting mellan debatt- essä- och lärobok, som i slutet av september kom ut i Språknämndens skriftserie (nr 91). Olle Josephson diskuterar svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige i dag, med sikte på framtiden men i hundraårigt historiskt perspektiv. Avsikten är att tillföra den allmänna debatten om språk och samhälle välbehövliga utblickar och kunskaper. Boken rekommenderas alltså inte minst till de politiker och beslutsfattare som tycks ha så svårt att få ändan ur den språkpolitiska vagnen. Titeln får sin förklaring i första kapitlet.

Ju finns i bokhandeln och kan beställas från Språknämnden.

Birgitta Lindgren

Parallelspråkighet

Parallelspråkighet blir alltmer återkommande slagord i nordisk språkpolitik. Det innebär oftast att engelska och nordiskt modersmål används parallellt inom exempelvis forskning,

arbetsliv eller politik. Bruk av det ena språket ska inte förhindra bruk av det andra.

Följaktligen ordnade samarbetsorganet Nordens språkråd en konferens i Oslo 7–8 juni om parallellspråkighet på universitet och högskolor. Tre saker stod klara efter de många inläggen av universitetsfolk och språkvetare. För det första är högskolans språkfrågor är komplicerade: studenter behöver hjälp både med engelska och modersmålet, utländska studenter kräver särskilt språkstöd, språkförmåga är starkt kopplad till studieprestation. För det andra kräver dessa komplikationer ett långsiktigt och strategiskt språktänkande på varje högskola, och därpå finns redan åtskilliga goda exempel. För det tredje ligger Sverige, med vissa undantag såsom teknisk-naturvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet, inte särskilt väl framme i praktisk parallellspråksplanering.

Olle Josephson

Språknormering och språkförändring

På de nordiska språknämndernas årliga möte, denna gång på Färöarna i augusti, var huvudtemat *språknormering och språkförändring*. Hur viktigt är normering egentli-

gen? Vad är skillnaden mellan normering och kodifiering? Sker normeringen öppet eller dolt? Vilken betydelse har ordböcker för normering? Är all normering förtryckt? Har finlandssvenska en egen norm? Vem utformar normerna för olika typer av texter? Och vilka språkförändringar lägger vi märke till

Vilka språkförändringar lägger vi märke till och vilka passerar obemärkta?

och vilka passerar obemärkta? Många frågor och ibland flera svar. "Språkvård är ingen exakt vetenskap, tack och lov!", som Marika Tandefelt från Svenska språknämnden i Finland sade. Men hur man på detta möte såg på saken kommer så småningom att kunna läsas i årsskriften *Språk i Norden 2005*.

Birgitta Lindgren

Arbetslivet

I denna tidskrift brukar vi klaga över alltför få undersökningar av engelskans plats i svenskt arbetslivet. Något skamsna rapporterar vi därför ett år i

efterhand en mycket givande magisteruppsats av Karin Helgesson vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Helgesson har gjort en enkätundersökning med 63 tjänstemän på Electrolux. Nästan två tredjedelar säger sig dagligen läsa något engelska på jobbet, men bara en tredjedel lyssnar, talar eller skriver engelska lika ofta. Som väntat används engelska mer av de högtutbildade. "Det är problemfritt att tala engelska på arbetet" anser 50 procent av samtliga tillfrågade. "Jag

tycker det är svårt att formulera mig väl i skrift på engelska" menar lika många. All engelska till trots anser man det vara viktigare med kunskaper i svenska än i engelska.

Så säger alltså tjänstemännen. Nu återstår att ta reda på om deras uppgifter stämmer med vad som verkligen sker.

Olle Josephson

SVENSKA SPRÅKNÄMNDEN

Svenska språknämnden är sammansatt av representanter för olika organisationer med intresse för svenska språket och svensk språkvård. Ordförande är professor Mats Thelander och sekreterare docent Olle Josephson, tillika föreståndare för sekretariatet.

Nämnden har till uppgift att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift, att bedriva språkvård och även att stärka den nordiska språkgemenskapen. Det dagliga arbetet utförs vid nämndens sekretariat av tio personer, varav sju språkvårdare.

Nämndens skriftserie omfattar för närvarande 91 nummer. Några av de senaste utgivna är:

91 Olle Josephson: *Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige* (2004)

90 Roger Hansson m.fl.: *Språk och skrift i Europa* (2004)

89 *Engelskan i Sverige* (2004)

88 Eva Brylla: *Förnamn i Sverige* (2004)

82 *Svenska skrivregler* (2000).

Språknämnden ger också ut ordböcker och ordlistor såsom *Svenskt språkbruk* (2003), *Svenska språknämndens uttalsordbok* (2003) och *Svensk skolordlista* (2004).

För närmare information se <www.spraknamnden.se> eller <www.spraknamnden.se>.

Språkvård

40:e årgången ISSN 0038-8440

Redaktör och ansvarig utgivare: Olle Josephson

Redaktionssekreterare: Birgitta Lindgren

Annonser i Språkvård: 08-442 42 00

Prenumerationspris för år 2004 (4 nummer) vid prenumeration direkt hos nämnden: för privatpersoner 130 kr

för företag och övriga 170 kr (utlandet 200 kr)

Prenumeration genom expeditionen eller pg 197475-7, Svenska språknämnden

Redaktion och expedition: Svenska språknämnden, Box 20057, 104 60 Stockholm
tfn 08-442 42 00, fax 08-442 42 15

E-post: expedition@spraknamnden.se (för beställning);

info@spraknamnden.se (för språkfrågor och synpunkter på Språkvård)

Språknämnden på Internet: <www.spraknamnden.se> eller <www.spraknamnden.se>

Telefonrådgivning (vard. 9-12): 08-442 42 10

Tryck: Skogs Rulloffset, Trelleborg 2004



Tack till

Dagens Industri

Expressen

Göteborgs-Posten

ICA-kuriren

Kristianstadsbladet

Nya Wermlands-Tidningen

Prima Vista – Företagsuniversitetet AB

Sveriges Television AB

Sydsvenska Dagbladet

Trelleborgs Allehanda

Upsala Nya Tidning

Ystads Allehanda

som ger generöst ekonomiskt stöd
till Språknämndens verksamhet.